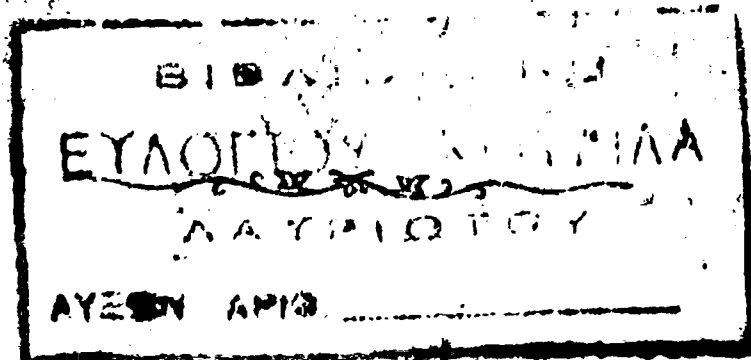

Γ. Κ. ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ
ΦΟΙΤΗΤΟΥ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΣΑΛΑΜΙΣ—ΜΑΡΑΘΩΝ—ΑΧΑΡΝΑΙ

ΗΤΟΙ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΑΥΤΑ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΚΔΡΟΜΩΝ ΥΠΟ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ } ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
ΚΟΡΝΟΥΛΙΝΟΥ ΚΑΙ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ
ΠΑΡΑ ΤΟ ΝΑΟ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ

1880

BK
K 203

Δραχμ. Δύο

Handwritten signature or initials.

BK
K 203

Γ. Κ. ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ

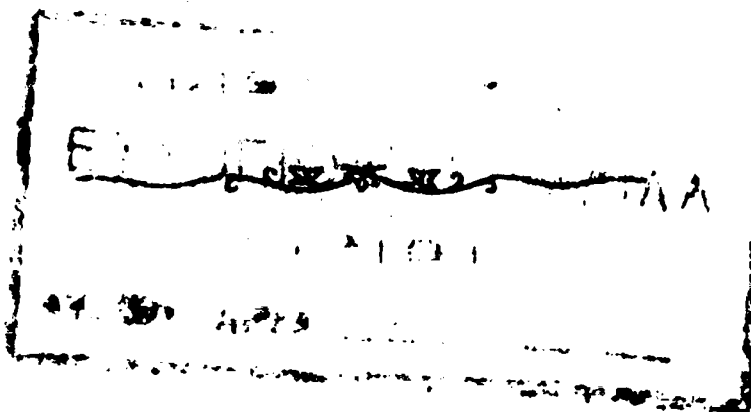
ΦΟΙΤΗΤΟΥ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ

Αριθ. 138850

ΣΑΛΑΜΙΣ—ΜΑΡΑΘΩΝ—ΑΧΑΡΝΑΙ

ΗΤΟΙ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΑΥΤΑ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ
ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΚΔΡΟΜΩΝ ΥΠΟ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

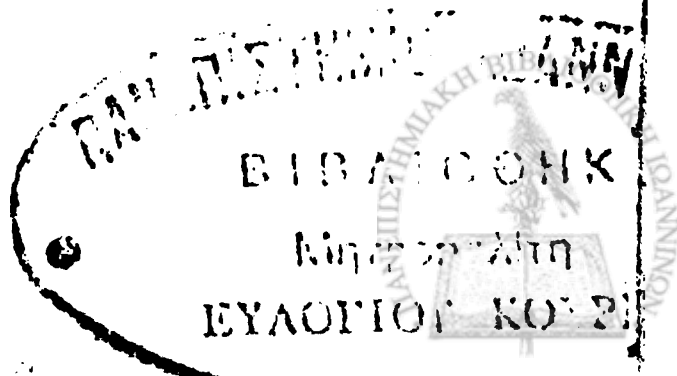
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ } ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΚΟΥΣΟΥΔΙΝΟΥ ΚΑΙ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

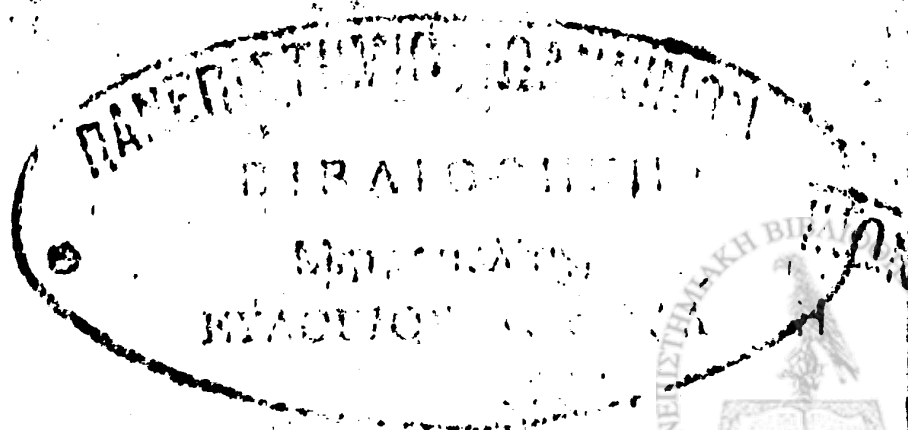
ΠΑΡΑ ΤΩ ΝΑΥΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ

1889

ΤΩ ΕΜΩ ΑΔΕΛΦΩ,
ΔΗΜΗΤΡΙΩ Κ. ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ,
ΕΙΣ ΕΝΔΕΙΞΙΝ ΑΠΕΙΡΟΥ
ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

Ο ΓΡΑΨΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εὐτυχήσαντες νὰ συμμετάσχωμεν τῶν τοσούτῳ διδακτικωτάτων ἐκδρομῶν, τῶν ὑπὸ φοιτητῶν τῆς Νομικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς γενομένων ἀνὰ τὸν Μαραθῶνα, Σαλαμῖνα καὶ Ἀχαρνάς, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ κ. Σ. Λάμπρου, κρίνομεν καλὸν νὰ δῆμυσιεύσωμεν τὰς ἐκ τούτων ἐντυπώσεις μας, ἔστω καὶ συνοπτικῶς, ἵνα ἀφ' ἐνὸς μὲν καταδειχθῇ ἐναργῶς ἡ ἐκ τῆς ἐπιτοπίου μελέτης τῆς ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ ἀρχαιολογίας πρὸς γιγνομένη ὠφέλεια, ἀφ' ἑτέρου δὲ φανῶμεν χρήσιμοι καὶ εἰς τοὺς μὴ μετασχόντας τῶν ἐκδρομῶν τούτων ἀναγνώστας ἡμῶν.

Ἑγγραφον ἐν Ἀθήναις, κατὰ μῆνα Νοέμβριον 1889

Γ. Κ. ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελ.	3	ἀντὶ	συσπειρωθῶμεν	ἀνάγνωθι	συσπειραθῶμεν
»	5	»	ἰλύος	»	ἰλύος
»	8	»	παρατεταμένη	»	παρατεταμένη
»	9	»	ἀνέκρουσαν	»	ἀνακρούσαντο
»	»	»	παλλούσης	»	παλλομένης
»	15	»	ἐξέλειπε	»	ἐξέλιπε
»	22	»	ὁδὸν	»	ὁδὸν
»	27	»	μαρουσίας	»	Ἀμαρυσίας
»	28	»	Βρηλίσσος	»	Βριλησσός
»	42	»	αὔρα	»	αὔρα
»	45	»	ἐξέλειπον	»	ἐξέλιπον

ΕΙΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

Ἡ εἶδησις περὶ τῆς εἰς τὴν ἀγῆρω καὶ ἔνδοξον Σαλαμῖνα ἐκδρομῆς τῶν φοιτητῶν τῆς Νομικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ σ. καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας κ. Σ. Λάμπρου, ἠκούσθη, καὶ δικαίως, μετ' ἀνεκφράστου χαρᾶς. Ἡ ἔλευσις δὲ τῆς ὀρισθείσης ἡμέρας, καθ' ἣν θὰ ἐπλέομεν τὴν θάλασσαν, ἐφ' ἧς εἰς γίγας, εἰς κολοσσός, ἢ Ἀσία, ἐνικήθη καὶ ἐποδοπατήθη, οὕτως εἰπεῖν, ὑπὸ τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος, ἧς τοὺς γενναίους προμάχους ὁ μέγας βασιλεὺς ἤρχετο νὰ δέσῃ ὀπισθεν τοῦ νικηφόρου ἄρματος του, ἡ ἔλευσις τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν θὰ διεσχίζομεν αὐτὰ ταῦτα τὰ ὕδατα, ἐφ' ὧν ἐπαίχθη ἐν τῶν συγκινητικωτέρων δραμάτων, οὗτινος τὴν λύσιν μετὰ ψυχικῆς ἀγωνίας ἀνέμενον, ἔνθεν μὲν ἀναρίθμητοι καὶ ποικίλων φυλῶν βάρβαροι, ἔνθεν δὲ οἱ γονεῖς, αἱ σύζυγοι καὶ τὰ τέκνα τῶν εὐαρίθμων ὑπερασπιστῶν τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἔλευσις τέλος, λέγομεν, αὐτῆς περιεμένετο ὑφ' ἡμῶν, ὡς ἡ τῆς πρωτοχρονιάς, (ἃς μᾶς συγχωρηθῇ ἡ παρομοίωσις) ὑπὸ τῶν παίδων· διὸ ἑξαλλοὶ ἐκ χαρᾶς καὶ μετὰ μεγίστης προθυμίας ἐσπεύσαμεν νὰ ἐφοδιασθῶμεν ἐγκαίρως διὰ τοῦ καταλλήλου εἰσιτηρίου, φόβῳ μὴ πάθωμεν ὅ,τι αἱ μωραὶ παρθένοι τοῦ Εὐαγγελίου.

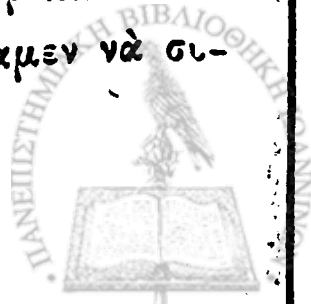

Ο πλοῦς

Ἡ ὀγδόη πρωϊνὴ ὥρα τῆς 14 Φεβρουαρίου τοῦ 1888 εὗρεν ἡμᾶς συνδιαλεγομένους καὶ ἀναμένοντας τὴν ἐπιβίβασιν τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ, ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἀτμοπλοίου «Λαυρίου», οὗτινος ἡ ἀξία, σημειωτέον ἐν παρόδῳ, ἔγκειται μᾶλλον εἰς τὴν σεβαστὴν ἡλικίαν, παρὰ εἰς τὴν στερεότητα καὶ δὴ τὴν ἀξιοθαύμαστον ταχύτητά του. Λέγομεν δὲ ἀξιοθαύμαστον, διότι τὸ δελφίνι τοῦτο τῶν ἐλληνικῶν παραλίων ἄλλοτε ἐπὶ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, ὥς τινες τῶν συναδέλφων μας χαιρεκᾶκως διηγοῦντο, τὸν ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Κρήτην πλοῦν ἐτέλεσεν, οὐριοδρομῶν, ἐν διαστήματι οὐχὶ μείζονι τῶν δεκαπέντε. ἡμερῶν.

Ταῦτα πάντα ὁμως οὐδόλως ἐτάραξαν ἡμᾶς, διότι καὶ ἡ ἀπόστασις ἦτο μικρὰ καὶ ὁ ὥς ἐρωτομανὴς γυνὴ ἄστατος οὐρανὸς τῆς Ἀττικῆς, ὁ τὴν προτεραίαν ἐμβάλων ἡμᾶς εἰς φοβερὰν ἀνησυχίαν περὶ τῆς ἀποτυχίας τοῦ σκοπούμενου, ἦτο ἀνέφελος καὶ γελαστός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἐπικίνδυνον ἅμα καὶ σωτήριον στοιχεῖον τῶν ναυτιλλομένων, ὁ φοβερὸς ἄνεμος, ἡσύχαζεν εἰς τοὺς ἀσκοὺς τοῦ Αἰόλου.

Ἀφοῦ τέλος ἐπεβιβάσθημεν ἅπαντες, ἀπῆρε τὸ «Λαύριον» τὴν ἐνάτην πρωϊνὴν ὥραν, βραδέως διασχίζον τὰ ἡρεμα ὕδατα τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, ἵνα μὴ ὁ κρότος τῆς μηχανῆς ἀποπνίγῃ τὴν φωνὴν τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ, ὅστις θὰ ὠμίλει περὶ τῶν διαφόρων μερῶν, ἅπερ κατὰ τὸν πλοῦν θὰ ἐβλέπομεν. Τούτου-δ' ἕνεκα, ἐσπεύσαμεν νὰ συ-

σπειρωθῶμεν περὶ αὐτόν, ὅπως μὴ τι διαφύγῃ ἡμᾶς ἐκ τῶν λεχθησομένων.

Ἦδη εὐρισκόμεθα ἔξω τοῦ λιμένος Πειραιῶς. Ἀριστερὰ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ βασιλικοῦ κτήματος, φαίνεται ὁ χῶρος, ἔνθα ἐτάφησαν ὁ μέγας ἀνὴρ καὶ σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἀθηναῖος Θεμιστοκλῆς, καὶ ὁ οὐχ ἥττον μέγας ἀνὴρ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ὁ ἀτρόμητος ναύαρχος Ἀνδρέας Μιαούλης· ὁ μὲν σώσας τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν, ὁ δὲ ἐκδιώξας τοὺς ἐπὶ αἰῶνας λυμαίνοντας αὐτὴν αἰμοχαρεῖς τυράννους. Ἀμφότεροι σωτῆρες, ἀμφότεροι ὑπερασπισταὶ τῆς αὐτῆς γῆς. Οἱ φαεινοὶ οὗτοι ἀστέρες, οἱ ἀναλάμπαντες καὶ σβεσθέντες εἰς δύο χρονικὰ διαστήματα πολὺ ἀφιστάμενα ἀλλήλων, κεῖνται ὁ εἰς παρὰ τὸν ἕτερον πρὸ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος, ὥστε ἐτέθησαν ἄγρυπνοι τούτου φύλακες.

Ἐξακολουθοῦντος τοῦ πλοῦ, προσηγγίσαμεν τὴν, κατὰ τὸν Αἰσχύλον, «βαιὰν δύσορμον ναυσίν», Ψυττάλειαν, κοινῶς καλουμένην Λειψοκουττάλαν, ἣν, ὡς γνωστόν, κατέλαβον μὲν οἱ λογάδες τῶν Περσῶν πρὸ τῆς ναυμαχίας, πρὸς σωτηρίαν τῶν ἑαυτῶν καὶ ὄλεθρον τῶν Ἑλλήνων ναυαγῶν, ἀλλὰ δὲν προέλαβον νὰ ἐκτελέσωσι τοὺς στρατηγικούς τινων σκοπούς, θανόντες ὑπὸ τὰ δόρατα τῶν ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην ἐπελθόντων. Ἐπ' αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς ὁπρίας «ὁ φιλόχορος Πᾶν ἐμβατεύει», οἱ δὲ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες ἔστησαν ὑπερηφάνως τὸ ἐκ βαρβαρικῶν ὅπλων τρόπαιόν των, οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει σήμερον, καθόσον τοῦλάχιστον ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν ἀπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου, εἰμὴ τάφοι τινὲς ναυαγῶν καὶ ὀχυρώματα.

Δεξιὰ τῷ πρὸς τὴν Σαλαμῖνα πλέοντι καὶ ἀπέναντι τῆς Ψυτταλείας, ἐκεῖ ἔνθα εὐρίσκονται τὰ δημόσια σφαγεῖα τοῦ Πειραιῶς, ὑπάρχει ὁ λιμὴν τῶν Φώρων (λιμὴν λαθρεμπόρων) καλούμενος. Περὶ τούτου ὁμῶς οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι φιλονεικοῦσι, οἱ δὲ πλείστοι παραδέχονται, ὡς μᾶλλον κατ'ἀλληλον διὰ πειρατὰς ἢ λαθρεμπόρους, τὸν παρακείμενον τούτῳ ἕτερον λιμένα, ὅστις δύναται νὰ προφυλάττῃ τὰ ἐν αὐτῷ τυχὸν πλοῖα ἀπὸ τε τῆς μανίας τῶν κυμάτων καὶ ἀπὸ τῶν ὁμμάτων τῶν ἔξωθεν πλεόντων.

Ὀλίγον περαιτέρω τούτου, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Αἰγάλεω, διεκρίνομεν τὸν λοφίσκον, τὸν κοινῶς καλούμενον Κερατόπυργον, ἐφ' οὗ, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, (VIII. 90) καθήμενος ὁ ἀγέρωχος τῆς Ἀσίας δεσπότης ἐθεῖτο τὴν ταπεινώσασαν αὐτὸν ναυμαχίαν.

Τὴν θέσιν ταύτην ἐννοεῖ ἀναμφιβόλως καὶ ὁ αὐτόπτης μάρτυς Δισχύλος, λέγων εἰς τοὺς Πέρσας τοῦ διὰ τοῦ Ἀργέλου·

«Ξέρξης δ' ἀνῶμωξεν κακῶν ὁρῶν βάθος·
ἔδραν γὰρ εἶχε παντὸς εὐαγῆ στρατοῦ
ὕψηλόν ὄχθον ἄγχι πελαγίας ἁλός».

Ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τούτου, ὡς καταλληλοτέρου τῶν Κεράτων ¹ τῆς Μεγαρίδος, θὰ ἐστήθῃ ὁ θρόνος τοῦ Ξέρξου, διότι ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου εἶνε καταφαντὴς ἅπασα ἡ ἑκτασις, ἣν κατεῖχεν ὁ στόλος του.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἐπλέομεν τὸ μεταξὺ τῆς Ἀκρας τῆς Σαλαμῖνος καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀμφιάλη

¹ Σημ. 1. ὄρη τῆς Μεγαρίδος.

στενόν, ὅπερ ὁμῶς παρὰ πρῆδοκίαν δὲν εἶνε τόσον στενόν, ὅσον ἐφ'αφ'αζόμεθα αὐτό, ὡς ἔχον πλάτος δέκα σταδίων.

Ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου εἶνε ὁρατὴ ἅπασα ἡ ἑκτασις τῆς θαλάσσης. ἦν κατεῖχον οἱ δύο ἀντίπαλοι στόλοι.

Πρὸ τινων ἐτῶν εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ἐποίησεν ἀνασκαλεύσεις ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἀνευρέσεως λειψάνων τῆς ναυμαχίας, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων ἐπικαθημένης ἰλῦος, ἥς ἀνασκαλευομένης ἐθολοῦτο τὸ ὕδωρ, ἡ ἐργασία κατέστη δυσχερεστάτη καὶ ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ ταύτην.

Ἐνταῦθα ἄς σταματήσωμεν πρὸς στιγμὴν, ἵνα ἴδωμεν τίνι τρόπῳ πρὸ εἴκοσι καὶ τριῶν περίπου αἰώνων οἱ πρόγονοι ἡμῶν κατασυνέτριψαν τὰς πολυπληθεῖς τῶν βαρβάρων τριήρεις.

Ναυμαχία

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ναυμαχίαν καὶ τὴν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν διάβασιν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὁ μὲν περσικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Φαλήρου, ὁ δ' ἐλληνικὸς εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου ἔμενον ἀμφοτέρω ἀπρακτοὶ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας.

Πολύωρα καὶ ἐπανελημμένα πολεμικὰ συμβούλια συνεκρότησαν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας οἱ Ἕλληνες στρατηγοὶ καὶ πολλαὶ ἐξεφράσθησαν γνῶμαι, τῶν μὲν ὑποστηριζόντων νὰ διαλυθῶσι καὶ σπεύσωσι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των, τῶν δὲ νὰ πλεύσωσιν ἅπαντες εἰς τὸν Ἰσθμὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Πελοποννήσου. Ἐναντίος τούτων ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις, ἀφοῦ ἐξήν-
τλησεν ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα, ἅτινα τῷ ὑπηγόρευεν ἡ φι

λυπατρία του, ἀφοῦ κατέδειξε τοῖς συναδέλφοις του τὰς ἐκ τῆς διαίρέσεως αὐτῶν προξενηθησομένας ἀνεπανορθώτους καταστροφάς, εἶδε δὲ ὅτι ἦσαν ἀμετάπειστοι, ἠπέιλησεν αὐτούς, ὅτι ἐὰν ἐγκαταλείψωσι τὴν Σαλαμῖνα, παραλαμβάνοντες οἱ Ἀθηναῖοι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των θ' ἀποπλεύσωσι πρὸς τὴν Ἰταλίαν.

Ὅ,τι δὲν κατώρθωσε τότε διὰ τῶν στρατηγικῶν λόγων καὶ τῶν ἱκεσιῶν του, τὸ κατώρθωσε διὰ τῆς ἀπειλῆς. Καὶ οὕτω χάρις εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν σύνεσιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐπείσθησαν νὰ ναυμαχήσωσιν εἰς τὰ στενὰ τῆς Σαλαμῖνος.

Ὅτε ὁμως ἐγνώσθη ὅτι, ὁ μὲν βαρβαρικός στόλος διετάρχηθη νὰ προσβάλῃ τοὺς ἐν Σαλαμῖνι Ἑλληνας, ὁ δὲ στρατὸς νὰ ὁδεύσῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου, οἱ ἐν Σαλαμῖνι Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Πελοποννήσιοι, φοβηθέντες ἀπεφάσισαν ἐν νυκτερινῇ συμβουλίᾳ νὰ σπεύσωσι, παρὰ τὰ προαποφασισθέντα, πρὸς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης Πελοποννήσου.

Βλέπων τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ὅτι, οὔτε οἱ συνετοὶ λόγοι οὔτε αἱ ἀπειλαὶ του εἰσηκούοντο καὶ ὅτι θὰ ἐπραγματοποιούν τὴν ἀπόφασίν των, ἐτεχνάσθη ὅ,τι δαιμόνιος μόνον νοῦς δύναται νὰ τεχνασθῇ. Ἐν ᾧ δηλονότι οἱ στρατηγοὶ συνεσκέπτοντο εἰσέτι, ἔσπευσεν αὐτός νὰ μηνύσῃ κρύφα διὰ τοῦ παιδαγωγοῦ τῶν τέκνων του Σικίννου, κατὰ μὲν τὸν Πλούταρχον, (Πλουτ. Θεμιστ.) τῷ ἰδίῳ Ξέρξῃ, κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον, (VIII 75-76) τοῖς στρατηγοῖς αὐτοῦ, ὅτι οἱ Ἕλληνες κυριευθέντες ὑπὸ φόβου σκέπτονται ν' ἀποδράσωσι. Διὰ τοῦ τεχνάσματος δὲ τοῦ-

του ἐσκόπει τοὺς μὲν Ἕλληνας νὰ ἐμπεδίσῃ τοῦ νὰ πλεύ-
σωσι πρὸς τὸν Ἴσθμόν, ὅπου ἀναμφιβόλως θὰ ἐνικῶντο,
τοὺς δὲ Πέρσας νὰ ἐμβάλλῃ εἰς παγίδα. Κατ' ἐκείνην τὴν
στιγμὴν ἐπίκουρος τοῦ Θεμιστοκλέους προσῆλθεν εὐτυχῶς
ἐξ Αἰγίνης, ὅπου διέμενεν ἐξόριστος, καὶ ὁ φιλόπατρις Ἀρι-
στείδης, ἀναγγεῖλας τοῖς ἐν τῷ συμβουλίῳ στρατηγοῖς,
ὅτι ὁ ἐλληνικὸς στόλος εὕρισκετο περικυκλωμένος παντα-
χόθεν ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ὅτι μόλις κατώρθωσεν οὗτος
νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν αὐτῶν.

Βεβαιωθέντες οἱ στρατηγοὶ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὑπὸ
τοῦ Ἀριστείδου λεχθέντων καὶ παρὰ τοῦ Τηνίου τριηράρ-
χου Παναιτίου, αὐτομολήσαντος μετὰ τῆς τριήρους αὐ-
τοῦ ἐκ τοῦ περσικοῦ στόλου, διελύθησαν καὶ ἔσπευσαν
νὰ ἐτοιμασθῶσι πρὸς ναυμαχίαν.

Τὴν πρωτὰν τῆς ἐπομένης, 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 480
π. Χ., οἱ Ἕλληνες εἶδον ἀπέναντι αὐτῶν τὸν περσικὸν
στόλον ἑτοιμον πρὸς ναυμαχίαν.

Τὸ δεξιὸν κέρας τούτου, παρατεταγμένου ὄντος ἀπὸ
τῆς νησιδος Λέρου μέχρις ἑξωθι τοῦ κόλπου καὶ συγκει-
μένου ἐκ χιλίων περίπου πλοίων, κατεῖχον τὰ πλοῖα τῶν
τολμηρῶν θαλασσοπόρων Φοινίκων, τὸ κέντρον τὰ τῶν
Κιλικίων, Κυπρίων, Λυκίων καὶ Παμφύλων, καὶ τὸ ἀριστε-
ρὸν τὰ τῶν Ἰώνων καὶ Καρῶν ὑπὸ τὸν Ἀριαβίγνην. Κατὰ
τοῦ περσικοῦ τούτου στόλου οἱ Ἕλληνες παρέταξαν εἰς
τὸ δεξιὸν κέρας, ἀπέναντι δηλαδὴ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος
τῶν πολεμίων, τὰ πλοῖα τῶν Σπαρτιατῶν ὑπὸ τὸν ναύαρ-
χον Εὐρυβιάδην, εἰς τὸ κέντρον τὰ τῶν Αἰγινήτων, Κο-
ρινθίων, Μεγαρέων καὶ λοιπῶν πόλεων μέχρι τοῦ ἀριστε-

ροῦ, ὅπερ κατεῖχον τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Θεμιστοκλέα. Ταῦτα πάντα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡρόδοτου (VIII 82-83), συνεποσοῦντο εἰς τριακόσια ὀγδοήκοντα, ἐξ ὧν τὰ διακόσια ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁπισθεν τοῦ περσικοῦ στόλου ἐπὶ τῶν ἀττικῶν ἀκτῶν παρετάχθη ὁ πεζὸς στρατός, ὁ δὲ Ξέρξης περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν ὑποτελῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν πολυαρίθμων στρατηγῶν του, ἐκάθισεν ἐπὶ χρυσόποδος θρόνου, τεθειμένου ἐπὶ λοφίσκου τινὸς εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἰγάλεω ὄρους, ὁπόθεν ἔβλεπε τὴν ναυμαχίαν. Οἱ δύο ἀντίπαλοι ἴστανται. ἤδη ἀπέναντι ἀλλήλων ἔτοιμοι καθ' ὅλα, ἀναμένοντες τὸ σημεῖον τῆς συγκρούσεως.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ ἐκείνῃ στιγμῇ ἔσπευσε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν πατρῶων θεῶν, ὧν τοὺς ναοὺς κατέκαυσαν καὶ ἐσύλησαν οἱ βάρβαροι, προσφέρων θυσίαν αὐτοῖς. Ὅτε δὲ ὁ μάντις Εὐφραντίδης ἀνήγγειλεν αὐτῷ αἷσια τὰ ἱερά, ἔσπευσεν, ὡς ἔμπειρος στρατηγός, νὰ ἐνθαρρύνῃ διὰ τοῦ λόγου τοὺς ἐκ τῆς θέας τοῦ πολυπληθοῦς περσικοῦ στόλου καταπτοηθέντας Ἕλληνας, παραινέσας αὐτοὺς ν' ἀναλογισθῶσιν ὅτι ἐκεῖνοι πρὸς οὓς μέλλουσι νὰ συνάψωσι τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα, ἡρῆμωσαν τὴν χώραν των, κατέκαυσαν τὰς οἰκίας καὶ ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς των, πρὸς δὲ νὰ μὴ φανῶσι κατώτεροι τῶν ἐν Μαραθῶνι τὸ πρῶτον ἀντιμετωπισάντων τοὺς βαρβάρους.

Ὅτε μετὰ τοὺς λόγους τούτους οἱ Ἕλληνες δράξαντες τὰς κώπας, διηύθυνον τὰ πλοῖά των κατὰ τῶν ἐχθρικών, παρατεταμμένη βοή ἐπλήρωσε τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῶν πέριξ νησίδων καὶ ἀκτῶν. Ἦσαν αἱ ἄγριαι κραυ-

γαί τῶν ἤδη ἐπιτιθεμένων βαρβάρων καὶ ἡ βοή τῶν Ἑλλήνων προτρεπόντων ἀλλήλους, διὰ τοῦ πολεμικοῦ παιᾶνος

« ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρώων ἔδη,
θῆκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.»

Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ κινουμένου ἐκείνου δάσους τῶν πλοίων, ἐκυριεύθησαν ὑπὸ φόβου καὶ ἀνέκρυσαν πρῶμναν σκοποῦντες νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν των ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος.

Εἰς δειλὸς δύναται νὰ ἐνσπείρῃ τὸν πανικὸν εἰς μυριάδας μαχητῶν, εἰς δὲ γενναῖος νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτοὺς τοσοῦτον διὰ τῆς γενναιοψυχίας του, ὥστε οἱ πρότερον δειλοὶ καὶ ριψάσπιδες νὰ κατανικήσωσι πολυπληθεστέρους ἐκυτῶν ἐχθρούς. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ ἐνταῦθα. Ἐκ τῶν τριακοσίων ὀγδοήκοντα Ἑλλήνων τριηραρχῶν, εἰς μόνος ἐν τῇ ἀπελπιστικῇ ἐκείνῃ στιγμῇ ἔσχε τὸ θάρρος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ὀλετήρων τῆς πατρίδος του. Ὁ ἄνδρετος οὗτος ἦτο Ἀμεινίας ὁ Παλληνεὺς, ὁμώνυμος πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου. Τούτου πρώτου προσβαλόντος πλοῖον φοινικικόν, ἀνεθάρρυσαν οἱ φεύγοντες καὶ ἔσπευσαν πρὸς βοήθειάν του· οὕτω δὲ ἡ συμπλοκὴ ἐγενικεύθη.

Μετὰ παλλούσης καρδίας καὶ δακρυβρέκτων ὀφθαλμῶν, ἐθέωντο ἀπὸ τῆς Σαλαμῖνος αἱ τε γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων τὸν ὑπεράνθρωπον αὐτῶν ἀγῶνα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου δὲν ἐπαύσαντο δεόμεναι τοῖς θεοῖς ὑπὲρ τῶν προσφιλῶν των.

Ἡ πάλῃ ὑπῆρξε φοβερά, ὅσῳ καὶ ἄνισος.

Ὁ τρυγμός τῶν συγκρουομένων πλοίων καὶ αἱ φωναὶ τῶν μαχομένων ἐπλήρουν τὰ ὦτα τῶν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς μετ' ἀγωνίας θεωμένων τὴν ναυμαχίαν καὶ μὴ δυναμένων νὰ σπεύσωσι πρὸς βοήθειαν τῶν ὁμοφύλων.

Ἐπὶ πολὺ ἀπέκρουεν ὁ περσικὸς στόλος τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἔτρεψαν τοὺς φύβερους ἀντιπάλους τῶν Φοίνικας εἰς φυγὴν, καταδιώκοντες αὐτοὺς τῇδε κακεῖσε, τότε σύμπας ὁ στόλος τοῦ Ξέρξου, περιελθὼν εἰς σύγχυσιν καὶ μὴ δυνάμενος, ἔνεκα τοῦ ἐκ τῆς φυγῆς τῶν Φοινίκων συμβάντος συνωστισμοῦ, ν' ἀποκρούσῃ τοὺς καθ' ὅλους τοὺς ναυτικούς κανόνας ἐπιτιθεμένους Ἑλληνας, ἀνεκρούσατο πρύμναν, τραπεῖς κατησχυμένος εἰς ἄτακτον φυγὴν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ξέρξου, ἔνεκα τῆς περὶ τὰ ναυτικὰ ἀπειρίας τῶν, ὑπέστησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Τότε ἡ Ἀρτεμισία, καταδιωκομένη ὑπ' Ἀθηναϊκοῦ πλοίου, ἔσωσεν ἑαυτὴν βυθίσασα αὐτανδρον τὴν πρὸ αὐτῆς τριήρη τοῦ βασιλέως τῶν Καλυνδέων Δαμασιθύμου· οὕτω δὲ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, ἐκλαβόντες τὸ πλοῖόν τῆς φιλικόν, ἐτράπησαν πρὸς καταδίωξιν ἄλλου, ὁ δὲ Ξέρξης ἰδὼν ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ τὰ γινόμενα καὶ ἐκλαβὼν τὸ πλοῖον τοῦ Δαμασιθύμου ἑλληνικόν, ἀνεφώνησε, καθ' Ἡρόδοτον, «οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες».

Κατὰ τὴν αἰμίνηστον ταύτην ναυμαχίαν, ἣτις οὐ μόνον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ σύμπασαν τὴν Εὐρώπην ἀπῆλλαξε τότε τοῦ Ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ, ὁ Ξέρξης ἀπώλεσε τὸν ἀδελφόν του Ἀριαβίγνην, ναύαρχον ὄντα τοῦ στόλου, καὶ διακοσίας τριήρεις μετὰ τῶν ἀνδρειοτέρων ὑπηκόων

του, οἱ δ' Ἕλληνες ἀπώλεσαν τεσσαράκοντα πλοῖα καὶ ὀλιγίστους σχετικῶς ἄνδρας, καθότι οἱ ναυαγοῦντες ἐσώζοντο κολυμβῶντες, ἐν ᾧ οἱ Πέρσαι ναυμαχίᾳ μὴ γνωρίζοντες νὰ κολυμβῶσιν ἐπνίγοντο.

Τοσοῦτον ἦτο τὸ πλῆθος τῶν φονευθέντων καὶ τὰ συντρίμματα τῶν πλοίων, ὥστε ὁ ἄνδρεὺς Σαλαμινομάχος καὶ ποιητῆς Αἰσχύλος λέγει εἰς τοὺς «Πέρσας» τοῦ διὰ τοῦ Ἀγγέλου :

« θάλασσα δ' οὐκέτ' ἦν ἰδεῖν,
 « ναυαγίου πλήθουσα καὶ φόνου βροτῶν·
 « ἄκται δὲ νεκρῶν χοιράδες τ' ἐπλήθουν ».

Παρεθέσαμεν συνοπτικῶς τὰ γεγονότα τῆς μεγάλης τούτης ναυμαχίας, νομίζοντες ὅτι πᾶν ἐγκώμιον εἰς τοὺς συντελέσαντας νὰ σωθῇ τότε ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῶν Ἀσιανῶν δεσποτῶν, εἶνε περιττόν, ἅτε ὄντας ἀνωτέρους παντὸς ἐπαίνου.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ, ὅστις, σημειωτέον, ὠμίλησεν ἡμῖν προσέτι περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Ἡροδότου, ὡς ἱστορικῶν πηγῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ναυμαχίαν, ἐπλεύσαμεν πρὸς τὸν Ἀγ. Γεώργιον.

Ἅγιος Γεώργιος

Πρὸ ἡμῶν ἀναδύεται τὸ χθρμαλὸν καὶ καταπράσινον νησίδιον Ἅγιος Γεώργιος· πυκνὰ χαμόκλαδα, δίδοντα αὐτῷ ὄψιν εὐρέως κήπου, παμπληθεῖς κόσσυφοι καὶ κίχλαι, πλείστοι δὲ τάφοι τῶν ὑπὸ τῆς βροτολοιγοῦ νόσου εὐφλογίας τεθνηκότων μακρὰν τῶν προσφιλῶν αὐτῶν, καὶ οἰκίσκοι τινὲς μεμονωμένοι πρὸς νοσηλείαν τῶν πασχόντων,

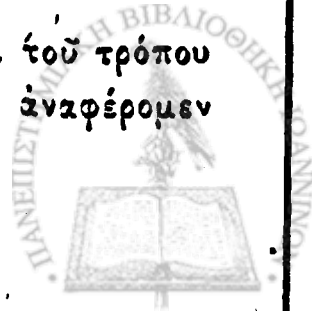
εἰσὶ τὰ χωρία, οἱ κάτοικοι, καὶ τὰ καρποφόρα δένδρα τοῦ νησιδίου, εἰς ὃ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἀπεβιδάσθημεν τέλος, ἀφοῦ ἔνεκα τοῦ κατ'ἐκείνην τὴν στιγμήν πνεύσαντος σφοδροῦ ἀνέμου, ἐκινδυνεύσαμεν νὰ ὑποστῶμεν ἀκούσιον μόνον ψυχρολουσίαν. Σκοπὸς τῆς εἰς τὸ ἀλίμενον τοῦτο νησιδίου ἀποβιδάσεως ἡμῶν ἦτο νὰ ἐπισκεφθῶμεν τοὺς ἐκ κογχυλίων μεγάλους σωροὺς, ἅπερ ἀνεκάλυψε πρῶτος ὁ σ. ἡμῶν καθηγητῆς, ἀποδοὺς τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Φοινίκων ἰδρυσιν *Πορφυρείων*, παρόμοιᾶ τῶν ὁποίων οὗτοι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἰδρυσαν, ὡς ἐν Κυθήροις, Ἑρμιόνη, Αἰγίνῃ, παρὰ τὸ Γύθειον, Εὐρίπον καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.

Πορφυρεῖα.

Ἦναγκασμένοι οἱ Φοίνικες, ἔνεκα τῆς θέσεως καὶ τῆς ἀφορίας τῆς χώρας των, νὰ πορίζωνται διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς ναυτιλίας ὅσα ἡ φύσις παρέχει ἀφθόνως τῷ θνητῷ, κατέστησαν ἑνωρὶς λαὸς βιομηχανικώτατος. Οὗτοι πρὸς ἐκποίησιν τῶν διαφόρων αὐτῶν ἔργων διέσχιζον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, καταστάντες μετ' οὐ πολὺ ἔμπειροι καὶ τολμηροὶ ναῦται. Κατὰ δὲ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀναζήτησιν τῶν κογχυλίων πρὸς παραγωγὴν βαφῆς τῆς πολυτιμοτάτης πορφύρας, ἔφθασαν μέχρι τῶν ἑλληνικῶν ἀκτῶν καὶ δὴ μέχρι Σαλαμῖνος, ἧς ἡ ἐκ κογχυλίων πλουσία θάλασσα δὲν διέφυγε τὸ ὀξύδερκὲς αὐτῶν ὄμμα.

Ἡ ἀλιεῖα ¹ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐξαγωγῆς τῆς πορφύρας

¹ Σημ. Τὰ περὶ τῆς ἀλιείας τῆς πορφύρας καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ καταλλήλου πρὸς βαφὴν χυμοῦ ἀναφέρομεν

ἐγίνετο κατὰ τὸ ἔαρ, ὅποτε ἡδύναντο εὐκόλως καὶ ἀκινδύνως ν' ἀποκόπτωσι ζώσας τὰς πορφύρας, ἵνα μὴ ἀποθνήσκουσιν ἐξεμῶσι τὸ ἄνθος¹ αὐτῶν· ταύτας δέ, μέχρις οὗ ἀθρῦσωσιν, ἐφύλαττον ἐντὸς καλάθων ἢ κεράμων. Κατὰ τὸν Πλίνιον, εἰς ἑκατὸν λίτρας χυμοῦ ἀνεμίγνυον εἴκοσιν οὐγγίας ἅλατος, ὃ δὲ χυμὸς παρεσκευάζετο ἐπὶ τρεῖς τὸ πολὺ ἡμέρας· εἶτα ἐβράζετο ἐντὸς μολυβδίνων ἀγγείων ὑπὸ μετρίαν θερμοκρασίαν διὰ σωλῆνος ἀνταποκρινομένου πρὸς ἐστίαν ἀπωτέρω κειμένην. Διὰ τῆς θερμάνσεως ταύτης ἐξητμίζετο καὶ περιωρίζετο τὸ ὑγρὸν εἰς τὸ $1/16$ περίπου τοῦ ἀρχικοῦ· διαρκούσης δὲ τῆς βράσεως, ἀφῆρυοντο κατὰ διαλείμματα αἱ εἰσέτι προσκεκολλημέναι εἰς τοὺς ἀδένας σάρκες τῶν κογχυλίων καὶ μετὰ δεκαήμερον ἐν ὧν ἐργασίαν τὸ χρῶμα εἶχε παρασκευασθῇ ἐντελῶς.

Ἡ βάφῃ δὲν ἦτο ἀμέσως ἀναγκαία μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τῆς πορφύρας, διότι ἡδύνατο αὕτη ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας νὰ διατηρηθῇ ἐν ὑγρᾷ καταστάσει.

Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐπισκέψεώς μας ταύτης ἐκλέξαντες

ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅσας σημειώσεις ἡδυνήθημεν νὰ κρατήσωμεν κατὰ τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ, ὡς καὶ τὴν ἐν τοῖς «Ἱστορικοῖς Μελετήμασι» αὐτοῦ περὶ τούτου πραγματείαν.

¹ Σημ. Τὸ ἄνθος κατὰ μὲν τὸν ἱριστοτέλην ἔχουσιν αἱ πορφύραι μεταξὺ τοῦ μήκου καὶ τοῦ τραχήλου· εἶνε δὲ τοῦτο ὑμὴν λευκός, ὅστις ἀφαιρούμενος καὶ θλιβόμενος βάπτει καὶ χρωματίζει τὴν χεῖρα· κατὰ δὲ τὴν νεωτέραν ζωολογίαν, τὸ ἄνθος εἶνε κιτρινωπὸς ἀδὴν, κείμενος πρὸς τὰ δεξιὰ τῶν βραγχίων τοῦ ζώου, ἐξ οὗ ἐξαγόμενον καὶ ἐκτιθέμενον εἰς τὸ ἡλιακὸν φῶς μεθίσταται διαδοχικῶς ἀπὸ χρώματος εἰς χρῶμα, ἕως οὗ ἀποβῇ ἰώδες.

ἐλάττωμεν εὐμεγέθη τινὰ κογχύλια ἐκ τῶν λειψάνων τούτων. Μετὰ τὸ πέρασ δὲ τῆς περὶ τούτων διδασκαλίας ἐπεβιδάσθημεν εἰς τὸ «Λύριον», ὅπερ τέλος ἔφερεν ἡμῶς εἰς τὸν Νχύσταθμον μικρὸν μετὰ τὴν μεσημβρίαν.

Ἐν τῷ Ναυστάθμῳ

Ὁ Νχύσταθμος μὲ τὰ ἐν τῷ λιμένι ὁρμούντα πολεμικὰ σκῆπτρα καὶ τὴν πλωτὴν δεξαμενὴν, μὲ τοὺς ναυτῶνας καὶ τὰ προφυλάσσοντα τὰ ἀνειλκυμένα τορπιλλοβόλα οἰκήματα, μὲ τὰ εὐάριθμα καφεῖο ξενόδοχεῖα καὶ τὸ μηχανικὸν ἐργαστάσιόν του, κινεῖ τὴν περιέργειαν τοῦ ἐπισκεπτομένου αὐτὸν κατὰ πρῶτον. Ἡμεῖς ὁμῶς τυφλοὶ ὄντες ὑπὸ τῆς πείνης, οὐδεμίαν προσοχὴν ἐδώκαμεν εἰς ταῦτα πάντα, μόλις δ' ἀπεβιδάσθημεν ἐσπεύσαμεν, τροχάζοντες πρὸς τὸ ὑποδειχθὲν πανδοχεῖον, οὗτινος ὁ διευθυντὴς ἐλέγετο, ὅτι πληροφωρηθεὶς ἐγκαίρως περὶ τῆς τοιαύτης ἡμῶν ἐκδρομῆς, ἠτοίμασε πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ ἐδώδιμα. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὰ διαδοθέντα δὲν ἦσαν ὑπερβολαί, διότι ὁ πονηρὸς πανδοχεὺς ὑπολογίσας οὐ μικρὸν κέρδος ἐκ τούτου, εἶχε προμηθευθῇ ἐγκαίρως ἐκ Πειραιῶς καὶ Σκλαμῖνος πᾶν ὅ, τι ἀπαιτεῖτο, ὅπως προσέροι ἡμῖν Λουκούλειον ἀληθῶς γεῦμα ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἐκείνου τόπου.

Οὐδέποτε θὰ λησμονήσωμεν τὴν ταραχὴν, εἰς ἣν ἐνέπεσεν ὁ πτωχὸς πανδοχεὺς, ὅτε εἶδε τὸ μικρὸν πανδοχεῖόν του κατὰμεστον ἐκ τῶν πειναλέων καὶ ἀνυπνούντων περιηγητῶν καὶ μάλιστα ὅτε, νομίσαντες ὅτι αἱ προμήθειαι τοῦ προβλεπτικοῦ ξενοδόχου δὲν θὰ ἐπάρκουν δι' ὅλους, ἐσπεί-

σαμεν νὰ λάβωμεν ἰδίαις χερσὶν οἶονδῆποτε ὀρεκτικὸν ἐ-
δωδὶμον ἐτύγχανε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας.

«..... Ὡς δὲ λέων ἐλάφοιο ταχείης νήπια τέκνα
ῥηιδίως συνέαξε, λαβῶν κρατεροῖσιν ὁδοῦσιν
ἐλθὼν εἰς εὐνήν, ἀπαλὸς τε σφ' ἧτορ ἀπηύρα
ἢ δ' εἶπερ τε τύχησι μάλα σχεδὸν οὐ δύναται σφὶν
χραιομεῖν· αὐτὴν γάρ μιν ὑπὸ τρόμος αἰνὸς ἰκάνει»,

Οὕτω καὶ ὁ πανδοχεὺς ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς ἀναλήψεως τῶν
ἐδωδίων του ἔμενεν ἀκίνητος, ὥσει ἀπολιθωθείς, μὴ δυ-
νῆθεις νὰ κρατήσῃ λογαριασμὸν καὶ μὲ περίλυπον ὄρμα
παρετῆρει τοὺς καταβροχθιστὰς τῆς μόνης ἴσως περιου-
σίας του.

Ἐφ' ἱκανὸν ἔμεινεν οὕτως ἄφωνος, ἕως οὗ ἕτερός τις τῶ
ὑπέδειξε τὸν τρόπον, δι' οὗ νὰ περιποιηθῇ πάντας ἄνευ πα-
ραπόνων καὶ δὴ ζημίας τινός.

Ὅτε δέ, βεβρωθεὶς καὶ πάλιν ὅτι δὲν θὰ ζημιωθῇ, συ-
νῆλθε καὶ ἤρξατο τοῦ ἔργου του, ἠκούσθη μονολογῶν: «Χί-
λιοι νὰ μοῦ τό 'λεγαν, πάλι δὲν θὰ τὸ 'χωροῦσε τὸ μυαλό
μου, πῶς οἱ φοιτηταὶς ἤθελα φερθῶνε ὅπως ἐφέρθησαν·
τοὺς 'φοβήθηκε τὸ 'μάτι μου». καὶ εἶτα, ὥσει δικαιολο-
γῶν ἑμᾶς: «Μὰ παίζεις, ἀδερφέ, μὲ τὴν πεῖνα;». Ὁ πτω-
χὸς ἐν τῇ ἀπλότητί του ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἔπαιζε σπου-
δαῖον ρόλον γκαρσονιέου, μάλιστα δὲ αἱ κακαὶ γλῶσσαι ἔ-
λεγον, ὅτι πρὸς μεγαλητέραν ἐπίδειξιν καὶ ἐπιτυχίαν εἶχε
ροφήσῃ προηγούμενως ὡς τινὰ γὰρ ν' ἀνοίξ' ὁ λαιμὸς του.

Μετ' ὀλίγον ὁ θόρυβος καὶ ἡ ταραχὴ ἐξέλειπε καὶ ἤρ-
ξατο ἡ καταβροχθισὶς τῶν ὀπτῶν ἀμνῶν καὶ λοιπῶν ἐδω-
δίων τοῦ κερδαλεόφρονος πανδοχέως.

Μετὰ τὸ ὑπαίθριον τοῦτο γεῦμα, ὑπὲρ τὴν ὥραν διαορέσαν, καθ' ὃ πολλαὶ προπύσεις ἐγένοντο ὑπὲρ τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ καὶ ἠκούσθησαν πολυποίκιλα ἄσματα εἰς ὅλους τοὺς π.λαγίους ἤχους καὶ εἰς τὰς ἐλάσσονας καὶ μεῖζονας κλίμακας, ἐσύρθη τέλος ὁ κλέφτικος χορὸς παρ' ὅλων ἡμῶν.

Ἑπιστροφή

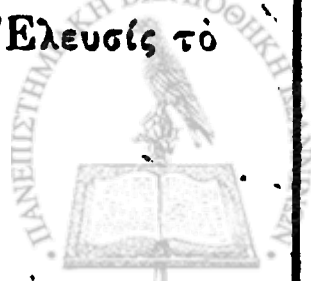
Μετὰ δῖωρον γεαυρικήν διασχέδασιν ἀποχαιρετίσαντες τὸν κατενθουσιασθέντα ἤδη πανδοχέα, ἔνεκα τῆς ὑπερπληρώσεως τοῦ βαλαντίου του, ἀνεχωρήσαμεν δι' Ἐλευσίνα, χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὰ τοῦ Ναυστάθμου, ἐλλείψει ἀδείας. Μικρὸν δὲ μετὰ τὸν ἀπόπλουν, παρακάμψαντες τὸ Σκιράδιον ἀκρωτήριον, τὸ κοινῶς Ἀράπη καλούμενον, καὶ διαπλεύσαντες μέσῳ τῶν νησίδων Λέρου καὶ Χοιράδων, νῦν Κυράδων καλουμένων, ἐφθάσαμεν αἰσίως εἰς Ἐλευσίνα, τοῦ ἡλίου περὶ τὴν δύσιν ὄντος.

Οἱ κ. Lauling καὶ Σ. Λάμπρος ἀνεκάλυψαν ὅτι αἱ νῦν καλούμεναι Κυράδες νῆσοι δὲν εἶνε αἱ ὑπὸ τινων νομιζόμεναι Φαρμακοῦσαι τῶν ἀρχαίων, ἀλλ' αἱ Χοιράδες.

ΕΛΕΥΣΙΣ¹

Ἡ Ἐλευσίς, ἔχουσα πρὸς Β τὴν μικράν της πεδιάδα, ΝΑ τὸ Αἰγάλεων, πρὸς Ν τὴν θάλασσαν καὶ πρὸς Δ τὰ ὄρη τῆς Μεγαρίδος, κειμένη δ' ἐπὶ λόφου, ἔχει θεὰν μαγευτικὴν καὶ ἐκτεταμένον ὀρίζοντα.

Ἐλευσίς ὠνομάσθη, κατὰ τὴν Μυθολογίαν, ἀπὸ τοῦ Ἐλευστίνου, υἱοῦ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Δαείρας. Ἡ Ἐλευσίς τὸ

πάλαι ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰκτίνου¹ κτισθέντος λαμπροῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος εἶχε καὶ τρεῖς ἑτέρους, τὸν τοῦ Τριπολέμου, τὸν τῆς Προπυλαίας Ἀρτέμιδος, καὶ τὸν τοῦ Ποσειδῶνος Πατρός. Πρὸς τούτοις δὲ εἶχε καὶ φρέαρ, Καλλίχορον καλούμενον, ἔνθα τὸ πρῶτον αἱ γυναῖκες τῶν Ἐλευσινίων ἔστησαν χορὸν καὶ ἔψαλλον ᾠσματα πρὸς τὴν Δήμητρα.

Ἡ θέσις τῆς Ἐλευσίως ἦτο ἀξιόλογος, ὡς διερχομένης δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὰ Μέγαρα, καὶ τῆς μετὰ τὸν Ἀθηνῶν, Ἰσθμοῦ καὶ Κορίνθου συντομωτέρας τοιαύτης ἑσπερεῖτο ὅμως, ὡς καὶ σήμερον, ποσίμου ὕδατος, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ὑπέφερον ἐξ ἀσθενειῶν, ἔνεκα τῆς πλησίον τελματώδους γῆς καὶ τῆς συμβαινούσης ἐνίοτε πλημμύρας τοῦ Κηφισσοῦ, μικροῦ ποταμοῦ, ῥέοντος παρὰ τὴν πόλιν.

Ἡ Ἐλευσίς ἤκμαζε καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας· κατὰ δὲ τὴν γ' καὶ δ' ἑκατονταετηρίδα κατφεῖτο ὑπὸ πολυαριθμῶν κατοίκων, ὅποτε διὰ προδοσίας ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου τῷ 596 μ. Χ. Τὴν φήμην αὐτῆς ὀφείλει ἰδίως ἡ Ἐλευσίς εἰς τὰ ἐν τῷ ναῷ τῆς Δήμητρος τελούμενα Ἐλευσίνια μυστήρια, ἅτινα μετὰ μεγάλης λαμπρότητος καὶ ἐπισημότητος ἐτελοῦντο ἐξόχως δ' ἐτιμῶντο ὑπὸ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν ἐν Ἐλευσίνι μυστηρίων τῶν, κατὰ τὴν ὁμοφωνίαν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ιερωτᾶτων καὶ τὰ μάλιστα σε-

¹ Σημ. Ὁ Ἰκτίνος ἦτο περίφημος ἀρχιτέκτων, ἀκμάσας ἐπὶ Περικλέους. Οὗτος μετὰ τοῦ Καλλικράτους ὑποδόμησε τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸν ἐν Ἀρχαδίᾳ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

βαστῶν πάντων τῶν ἐν Ἑλλάδι τελουμένων, δὲν θεωροῦμεν ἄνωφελές, χάριν τῶν μὴ εἰδότων, νὰ παραθέσωμεν ὧδε ὀλίγα τινὰ περὶ τούτων.

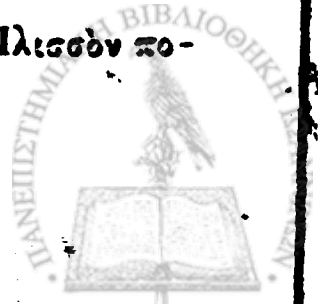
Ἑλευσίνια μυστήρια

Τὰ Ἑλευσίνια μυστήρια, ὧν ἡ μυστικὴ σημασία καὶ ὁ σκοπὸς δὲν ἐγνώσθησαν εἰσέτι, συνεστάθησαν, κατὰ τὴν ὁμολογίαν πλείστον ἀρχαίων συγγραφέων, ὑπ' αὐτῆς τῆς Δήμητρος, ἥτις περιπλανωμένη πρὸς εὗρεσιν τῆς θυγατρὸς τῆς Περσεφόνης, ἦλθε καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπὶ Ἐρεχθέως. Διδάξασα δὲ τοὺς κατοίκους τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν καρπῶν, κατέδειξε πρὸς τοῦτοις τὰς τελετὰς καὶ τὰ μυστήρια.

Ταῦτα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης δις τοῦ ἔτους, τὸν μὲν Ἀνθεστηριῶνα (Φεβρουάριον) τὰ μικρὰ ἐν Ἀγραις ¹ παρὰ τὸν Ἰλισσόν, τὸν δὲ Βοηδρομιῶνα (Σεπτέμβριον) τὰ μεγάλα καλούμενα Ἑλευσίνια μυστήρια, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βασιλέως, ἐνὸς τῶν ἐννέα ἀρχόντων τῶν Ἀθηναίων καὶ τεσσάρων ἄλλων, ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ δήμου Ἀθηναίων. Ἡ τελετὴ τῶν μεγάλων μυστηρίων ἀρχομένη ἀπὸ νυκτός, διήρκει ἐννέα ὅλας ἡμέρας, ἡ ἀρχὴ δὲ τῆς ἐορτῆς συνέπιπτε τὴν 15 Βοηδρομιωνος (15 Σεπτεμβρίου).

Ἡ πρώτη ἡμέρα ἐκαλεῖτο ἀγυρμός, ἦτο δὲ ἡμέρα προπαρασκευῆς.

¹ Σημ. Ἀγραι. Τοποθεσία ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ποταμόν.

Ἡ δευτέρα ἄλλαδε μῦσαι· κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν οἱ μυσούμενοι ἐπορεύοντο ἐν πομπῇ πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπως καθαρισθῶσιν, ἐκαλοῦντο δ' οὗτοι ἐπόπται καὶ ἔφοροι.

Ἡ τρίτη ἦτο ἡμέρα νηστείας, καθ' ἣν ἀπεῖχον πάσης σωματικῆς ἡδονῆς, πιθανὸν δὲ νὰ ἔτρωγον μόνον τὸ ἐσπέρας τοὺς σησαμίους πλακοῦντας, πίνοντες ὡσαύτως καὶ τὸν κυκεῶνα ¹.

Ἡ τετάρτη εἶνε ἄγνωστος.

Ἡ πέμπτη ἐκαλεῖτο λαμπάδων ἡμέρα· κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν οἱ μῦσαι ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ δαδούχου, ἐπορεύοντο τὸ ἐσπέρας μετὰ λαμπάδων εἰς τὸν ἐν Ἐλευσίνι ναὸν τῆς Δήμητρος, ἔνθα διενυχτέρουν. Ἡ τελετὴ αὕτη ἦτο ἴσως συμβολικὴ παράστασις τῆς Δήμητρος, περιπλανηθείσης πρὸς εὐρεσιν τῆς θυγατρὸς τῆς.

Ἡ ἕκτη ἡμέρα, ιερωτάτη πασῶν οὖσα, ἐκαλεῖτο Ἰαχχος· κατὰ ταύτην τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἰάχχου, υἱοῦ τῆς Δήμητρος, ἐφέρετο ἐστεμμένον μυρσίνῃ ἀπὸ Κεραμεικοῦ εἰς Ἐλευσίνα, διὰ τῆς ιερᾶς ὁδοῦ, παρηκολουθεῖτο δὲ ὑπὸ πλήθους πολλοῦ καὶ ὑπὸ τῶν μυστῶν, οἵτινες ἰαχχάζοντες καὶ ψάλλοντες παρεκάλουν τὸν Ἰαχχον νὰ μεσιτεύσῃ πρὸς τὴν Δήμητρα.

Τὴν νύκτα τῆς ἕκτης πρὸς τὴν ἐβδόμην ἡμέραν οἱ μῦσαι ἴμενον ἐν Ἐλευσίνι καὶ ἐμυοῦντο τὰ τελευταῖα μυστήρια.

Τὴν ἐβδόμην ἐγίνετο ἡ ἐπιστροφή τῶν μυηθέντων, κατ'

¹ Σημ. Κυκεὼν ἦτο εἶδος ποτοῦ ἀπὸ διάφορα εἶδη κατεσκευασμένου, κυρίως ἀλεύρου μεθ' ὕδατος ἢ οἴνου ἢ γάλακτος καὶ μέλιτος.

αὐτὴν δ' ἐλάβανε χώραν ὃ γεφυρισμός· οἱ μυηθέντες
δηλονότι, καθεζόμενοι πρὸς ἀνάπαυσιν ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ
Κηφισσοῦ, ἔσκωπτον τοὺς διαβαίνοντας καὶ οὗτοι πάλιν
ἐκείνους ἀμοιβαίως.

Ἡ ὁγδόη ἐκαλεῖτο Ἐπιδαυρία, προσετέθη δὲ χάριν τοῦ
Ἀσκληπιοῦ, ὅστις ἐρχόμενος ἐξ Ἐπιδάουρου εἰς Ἐλευσίνα
ἵνα μυηθῇ τὰ μυστήρια, ἀφίκετο κατόπιν τῆς τελέσεως
τούτων· ἔκτοτε δὲ ἐγένετο χάριν τῶν βραδέως ἐρχομένων

Ἡ ἐνάτη ἐκαλεῖτο πλημοχὴ, ἔκ τινος εἰδους ἀγγείων
ὧν δύο ἐπληροῦντο ὕδατος ἢ οἶνου, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν ἐχέ-
νετο τὴν πρωίαν, τὸ δ' ἕτερον τὴν ἐσπέραν, ὅτε καὶ προέ-
φερον μυστικὰς τινὰς ῥήσεις οἱ ἐνεργοῦντες τὴν τελετὴν
ταύτην τῆς ἐκκενώσεως τῶν πλημοχῶν.

Αἱ προσφερόμεναι εἰς τὴν Δήμητρα θυσῖαι ἦσαν οὐτὰ
ὄπῳραι καὶ χοῖροι.

Τοιαύτη ἦτο περίπου ἡ διάταξις τῶν τοσούτω ὑπὸ τῶν
ἀρχαίων τιμωμένων Ἐλευσινίων μυστηρίων, κατὰ τὴν δι-
άρκειαν τῆς τελετῆς τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἐφυλακίζετο ἢ ἐ-
κακοποιεῖτο· ἕκαστος δὲ πολίτης ὥφειλε νὰ μεταβῇ πεζῶν
ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσίνα¹. Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο καὶ
ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Λακωνικῇ καὶ
ἐν Κρήτῃ.

¹ Σημ. Περὶ τῶν ἐν Ἐλευσίνι τελουμένων μυστηρίων δὲν ὠμί-
λησεν ὁ σ. ἡμῶν καθηγητής, ἀλλ' ἡμεῖς παρεβύσαμεν ταῦτα, πο-
ρίσματα ὄντα τῆς ἰδιαίτερας ἡμῶν μελέτης, χάριν τῶν μὴ εἰδόν-
των, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν.

Ναὸς τῆς Δήμητρος

Ὁ ναὸς οὗτος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ τότε ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Φίλιος πάνυ εὐγενῶς καὶ προθύμως ὠμίλησεν ἡμῖν καὶ οὕτινος ἱκανὰ λείψανα σώζονται, ἐκχωσθέντα πρό τινας χρόνους ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, ἀνικοδομήθη πιθανῶς πρὸ τοῦ Θησέως καὶ κατεκάλη ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δὲ τοῦ Περικλέους, ὁπότε ἡμέτερος ζήλος κατεῖχε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς ἀνέγερσιν ἐπιφανῶν μνημείων, ἀνικοδομήθη καὶ ὁ περίφημος οὗτος ναός, ὅστις καὶ ἀνάκτορον καὶ μέγαρον καὶ τελεστήριον ἐκαλεῖτο, πιθανῶς ἔνεκα τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων Ἐλευσινίων μυστηρίων. Ὡν προωρισμένος διὰ τὴν τέλεσιν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων, διέφερεν ἀπάντων τῶν ἐν Ἑλλάδι ναῶν κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διάταξιν. Ὁ σηκὸς τοῦ ἦτο τετραγωνικὸς καὶ εἶχεν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ πολλοὺς στίχους κιόνων καὶ ἐπ' αὐτῶν ἄλλους, δι' ὧν ἐσχηματίζοντο ὑπερῶαι στοαί, ἐφωτίζετο δὲ ἐξ ὑπῆς ἐν τῇ ὀροφῇ. Ἐξωτερικῶς οὐδένα κιόνα εἶχε μέχρι τῆς ἐποχῆς Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ὅτε οὗτος τὸ πρῶτον προσέθηκε πρὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς στοὰν ἐκ δώδεκα κιόνων Δωρικουῦ ρυθμοῦ.

Ταῦτα περὶ Ἐλευσίνος καὶ τοῦ ναοῦ αὐτῆς.

Πορευόμενοι, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τούτου, πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, ἠναγκάσθημεν ἄκοντες νὰ σταματήσωμεν ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Ἐλευσίνος, — ἂν δύναται νὰ ὀνομασθῇ πλατεῖα χῶρος δυνάμενος νὰ περιλάβῃ τεσσαράκοντα τὸ πολὺ χορευτρίας καὶ τινὰς θεατάς, — ὅπως

θαυμάσωμεν μᾶλλον τὴν φυσικὴν καλλονὴν τῶν Ἐλευσινίων παρθένων χορευουσῶν τότε, κατὰ σύμπτωσιν, ἢ τὸν μονότονον μὲν, ἀλλὰ μεγαλοπρεπῆ ἀρχαϊκὸν χορὸν αὐτῶν. Ἦτο Κυριακὴ, ἡμέρα δηλονότι ἀναπαύσεως διὰ πάντα ἐν γένει χριστιανόν· τῆς εὐκαιρίας δὲ ταύτης ἐπωφελούμεναι αἱ κόραι τῆς Ἐλευσίνος, ἔσυρον, περιβεβλημέναι τὴν γραφικὴν τῶν ἑορτῶν στολὴν των, τὸν ἥσυχον καὶ ἄνευ στρουβίλων χορὸν των, ᾄδουσαι συγχρόνως ἁλβανικὸν τι ᾄσμα. Τοῦτο δὲν ἤρεσε, φρίνεται, εἰς τινα συνάδελφον ἡμῶν, ἀπόμαχον τοῦ κλεινοῦ μας Ὠδείου, διὸ ἤρξατο τραυλίζων ἁσμάτιόν τι ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ἐδιδάχθη κατὰ τὴν δίμηνον ἐν τῷ Ὠδείῳ φοίτησίν του!! Ἀλλὰ χάρις εἰς παρρυγχόντα ὄνον λίαν ἀσυστόλως ἀρξάμενον τοῦ accompagnement, ἠναγκάσθη ὁ καλλικέλαδος αὐιδὸς μας μετὰ προφανοῦς θλίψεως νὰ κλείσῃ τὸ χαριτωμένον στοματάκι του πρὸς μεγάλην εὐχαρίστησιν καὶ ἀπλετον γέλωτα ἡμῶν, διὸ ἔνεκα τῆς γενικῆς ταύτης ἀποδοκιμασίας δὲν ἐπαύσατο καθ' ὁδὸν αἰτιώμενος τὴν ἔλλειψιν κιθάρας καὶ τὸν οἶνον τοῦ ξενοδόχου.

Κατὰ τὴν ὄρχησιν αἱ νεάνιδες κρατοῦσαι σταυροειδῶς τὰς χεῖρας, ἀποτελοῦσιν οὕτω γραφικώτατον σύμπλεγμα, ὅπερ θὰ ἐζήλου καὶ ὁ ἄριστος τῶν ζωγράφων. Ἀξίον μνείας εἶνε, ὅτι καθ' ὅλον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐμείναμεν ἐκεῖ, ὀλίγισται, ἵνα μὴ εἴπωμεν οὐδεμίαν, ὕψωσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ παρατηρήσωσι τοὺς χαριεντιζομένους καὶ γλυκοκυττάζοντας ἐκδρομεῖς, ἢ τοὺς συγχωρίους αὐτῶν λεβέντας, δι' οὓς ἡ μετὰ νεάνιδος ὄρχησις δημοσίᾳ εἶνε καρπὸς ἀπηγορευμένος, ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὸν παραβάτην· εἶνε

καὶ τοῦτο ἔθιμον, ὡς ἐμάθομεν, ἐρωτήσαντες Ἐλευσίνιον
τινα, καὶ τὰ ἔθιμα ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τηρεῖ εὐλαβῶς.

Ἐρένομεν κεχηνότες πρὸ τοῦ τοιούτου θεάματος, πρω-
τοφανοῦς ἴσως διὰ τοὺς πλείστους ἐξ ἡμῶν, καὶ θὰ ἐρέ-
νομεν ἐπὶ πολὺ, ἂν μὴ ἡ ἀμαξοστοιχία, ἣτις θὰ ἔφερεν
ἡμᾶς εἰς Ἀθήνας, δὲν ἀνήγγελλε διὰ συνεχῶν συριγμῶν
τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεως.

Ἐκόντες ἄκοντες λοιπὸν ἐσπεύσαμεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς
τὰ βαγόνια, ἀπὸ τῶν θυρίδων δὲ ἐχαιρετίσαμεν διὰ τε-
λευταίαν φορὰν τὴν χώραν, ἐν ἣ οἱ ἀρχαῖοι ἐτέλουν μετὰ
τοσούτου σεβασμοῦ καὶ μεγαλοπρεπείας τὰ Ἐλευσίνια μυ-
στήρια. Ὅτε δέ, προχωρησάσης τῆς ἀμαξοστοιχίας, ἐξηφα-
νίσθη ἀπὸ τῶν ὀμμάτων μας ἡ Ἐλευσίς, ἐρρίφθημεν ἐπὶ
τῶν καθισμάτων, ἀναπολοῦντες τὰς καλλιπαρεῖους Ἐλευ-
σινίας κόρας, ὧς ἐμακαρίζομεν, συγκρίνοντες αὐτὰς πρὸς
τὰς ὠχρὰς καὶ ἀναιμικὰς πολίτιδας, αἵτινες, ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον, προσπαθοῦσι ν' ἀναπληρώσωσι διὰ τῆς τέχνης
ὅ,τι ἡρνήθη εἰς αὐτὰς ἡ φύσις.

Τοιαῦται σχέψεις ἀνεκυκῶντο ἐν τῷ νῷ ἡμῶν καθ' ὅλον
τὸ ἀπὸ Ἐλευσίνος μέχρι Ἀθηνῶν ταξείδιον.

Ἀφικόμενοι εἰς Ἀθήνας τὴν 8 μ. μ. συνωδεύσαμεν τὸν
σ. ἡμῶν καθηγητὴν μέχρι τῆς οἰκίας του, ὅπόθεν διελύ-
θημεν, ἀπελθόντες εἰς τὰ ἴδια. Οὕτω ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ
καὶ ὁμονοίᾳ, ἐν μεγίστῃ δ' εὐθυμίᾳ καὶ φαιδρότητι, ἔληξε
τὴν ὁγδόην καὶ ἡμίσειαν ἐσπερινὴν ὥραν ἡ πρώτη αὕτη
ἐκδρομή, μεγάλως ὠφελήσασα τοὺς μετασχόντας αὐτῆς.

ΕΙΣ ΜΑΡΑΘΩΝΑ

Ὅτε ἀπεχωρίσθημεν τὴν ἐσπέραν τῆς 14 Φεβρουαρίου 1888, ἠύχθημεν, ὅπως τὴν ἐκδρομὴν ἐκείνην ἀκολουθήσῃ καὶ ἑτέρα. Τὴν οὕτω δ' ἀπλῶς ἐκδηλωθεῖσαν εὐχὴν μας ὁ σ. ἡμῶν καθηγητῆς κ. Σ. Λάμπρος ἔσπευσε νὰ πραγματοποιήσῃ, ἀναλογιζόμενος τὴν ὑφ' ἀπάσας τὰς ἐπόψεις προσγεννησομένην ἡμῖν ὠφέλειαν.

Καθόσον ἐνθυμούμεθα, ἀπὸ τοῦ 1879 ἔτους καὶ ἐντεῦθεν, ὅτε ὁ κ. Κρέμος, καθηγητῆς τῆς ἱστορίας ἐν τοῖς Γυμνασίοις, ἐξέδραμε μετὰ τῶν μαθητῶν του καὶ τινων φοιτητῶν εἰς Μαραθῶνα, οὐδεὶς ποτε τῶν κ. κ. καθηγητῶν τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου ἢ τῶν Γυμνασίων ὠμίλησε περὶ τοῦ πρώτου ἐνδόξου κατορθώματος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, ἰστάμενος ἐπὶ τοῦ λοφίσκου, τοῦ κρύπτοντος τὰ ὅσῃ τῶν ἐν τῷ εὐγενεῖ ἐκείνῳ ἀγῶνι πεσόντων Ἑλλήνων.

Ὁλόκληρος περίπου δεκαετηρὶς παρῆλθε χωρὶς νὰ εὗρεθῇ τις καθηγητῆς, ὅστις νὰ ὀδηγήσῃ τὴν σφριγῶσαν νεολαίαν εἰς τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους τόπους, οὓς ξένοι καὶ ἑτερόφυλοι, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους, ἔρχονται ἀπὸ περάτων τῆς γῆς, ἵνα ἴδωσι καὶ θαυμάσωσι. Παρῆλθε, λέγομεν, ὁλόκληρος δεκαετία, καθ' ἣν ἀπεφοίτησαν ἑκατοντάδες ὅλαι νέων, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγοι ἐκ τῶν δούλων ἐπαρχιῶν, χωρὶς καὶ νὰ ἴδωσι τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος ἢ τὴν Σαλαμίνα, εἰς τὸ ἄκωσμά τῶν ὁποίων ἡ καρδία παντὸς Ἑλλήνος σκιρτᾷ! Τρανωτάτη ἀπόδειξις τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ὀλιγωρίας καὶ ἀδια-

φορίας ἡμῶν! Ὅθεν εὐτυχήσαντες νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὴν ἔνδοξον τοῦ Μαραθῶνος πεδιάδα, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ κ. Σ. Λάμπρου, καθήκον ἀπαραιτήτον θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ δημοσίᾳ αὐτῷ τὴν ἄπειρον ἡμῶν εὐγνωμοσύνην.

Ἡ ἐκδρομὴ, τὴν ὁποίαν συντόμως ἐπίσης κατωτέρω περιγράφομεν, διέφερε τῆς προγεγενημένης καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν μετασχόντων αὐτῆς φοιτητῶν, καὶ ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀξιοθκυμάστων ἔργων τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς, ἅτινα ὁμολογουμένως ἐξέπληξαν ἡμᾶς. Πολλαχῶς συζητηθεῖσα καὶ πολλάκις ἀναβλήθεισα ἡ ἐκδρομὴ αὕτη, ἔνεκα τῶν ἐκάστοτε παρουσιαζομένων προσκομμάτων, ἀπεφασίσθη τέλος νὰ γίνῃ τὴν 20 Μαρτίου 1888.

Ἀναχώρησις

Τὴν 1 μ. μ. τῆς 20 Μαρτίου, εὐρισκόμενοι πάντες ἐν τοῖς βαγονίοις τοῦ σιδηροδρόμου Ἀττικῆς, ἀνεχωροῦμεν ἡρέμα καὶ ἀθορύβως ἐκ τοῦ παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας σταθμοῦ διὰ Λαύριον. Προχωρησάσης τῆς ἀμαξοστοιχίας, διανεμήθησαν ἡμῖν μικρὰ φυλλάδια, περιέχοντα «Σημειώματα περὶ τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Λαύριον σιδηρ. γραμμῆς». Διὰ τοιούτου, οὕτως εἰπεῖν, ὁδηγοῦ ἡδυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα τῶν ἀπαντώντων χωρίων ὡς καὶ τίνα ἐξ αὐτῶν κατέχουσι χῶρον ἀρχαίας πόλεως ἢ κώμης.

Ἡ ἀμαξοστοιχία, αὐξήσασα ἤδη τὴν ταχύτητά της, δὲν ἐβράδυνε νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ σταθμοῦ Κάτω Πατήσια καὶ τοῦ ὀλίγον περαιτέρω κειμένου Ἀνω Πατήσια, εἰς τὴν

θέσιν τῶν ὁποίων ἔκειτο ὁ ἀρχαῖος δῆμος Βάτῃ, παραφθάρειντος τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος εἰς Πατήσια, ἐκ τοῦ τοπικοῦ ἐπιρρήματος Βατῆσιν.

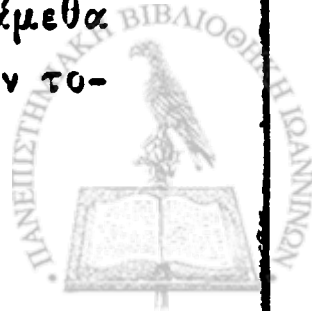
Τὰ Πατήσια, ἢ, κατὰ τινας, οἱ Πατήσιοι, κατ' ἀπομίμησιν ἴσως τοῦ Παρίσιοι, μὲ τοὺς ὠραίους καὶ εὐώδεις κήπους, τὸν μικρὸν ἐλαιῶνα, τοὺς ἀμπελῶνας καὶ τοὺς ἐσπαρμένους ἀγρούς των, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀνατολικῶς κειμένους ἀγόνους ἀγρούς καὶ τὰ φαλακρὰ Τουρκοβούνια, ἀποτελοῦσι μικρὰν ὅασιν ἐν μέσῳ ἐρήμου. Τοὺς ἐκατέρωθεν δὲ τῆς σιδηροδρ. γραμμῆς καταπρασίλους ἀγρούς τῶν φιλέργων Πατησιωτῶν διεδέχθησαν, πρὸς μεγάλην λύπην ἡμῶν, χέρσοι καὶ ὑπὸ καχεκτικῶν θάμνων κεκαλυμμένοι ἀγροί, οἵτινες ἀποτελοῦσιν οὐ σμικρὸν μέρος τοῦ λεκανοπεδίου Ἀττικῆς, τοῦ διὰ τὴν ἀφορίαν του μεγάλως φημιζομένου. Χάρις ὅμως εἰς τὴν ἀκάματον δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ παρήλθομεν τοὺς τόπους τούτους ταχέως καὶ μετ' ὀλίγον ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως εἶδομεν τὸ Ἡράκλειον μετὰ τῆς θελκτικῆς γείτονος αὐτοῦ Κηφισίας, ἐν μέσῳ ὑψηλῶν καὶ δασυσκίων δένδρων, προφυλαττομένης ὑπὸ τοῦ Πεντελικοῦ ἀπὸ τῶν ἀγρίων καὶ παγερῶν πνοῶν τοῦ βορρᾶ. Ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ τούτου, «Ἡρακλείου», ὅστις σημειωτέον ἀπέχει ἐν τέταρτον τῆς ὥρας περίπου ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ χωρίου, ἄρχεται νέα σιδηροδρομικὴ διακλάδωσις, ἄγουσα πρὸς Ἀμαρούσιον καὶ Κηφισίαν, πρὸς ἣν συνδέονται ἀναμνήσεις Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ ἐν ἣ ἔγραψεν ὁ Αὐλὸς Γέλλιος, ζήσας μεταξὺ τοῦ 125 καὶ 175 μ. Χ., τὰς Ἀττικὰς Νύκτας.

Τὸ Ἀμαρούσιον κεῖται ἐκεῖ, ἐνθα τὸ πάλαι ἔκειτο ὁ

δῆμος Ἀθμονέων, ὠνομάσθη δὲ Ἀμαρούσιον ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπάρχοντος αὐτόθι ἱεροῦ τῆς Ἀμαρουσίας Ἀρτέμιδος, γνωστοῦ μόνον ἐξ ἀρχαίας ἐπιγραφῆς.

Ὅσοι ζῶσιν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κυρίως ἐν ταῖς τῆς Ἑλλάδος, οὐδόλως ἢ σπανίως ἐπισκεπτόμενοι ἐξοχὰς, διψῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἀγροτικῆς θέας καὶ καθαροῦ ἐξοχικοῦ ἀέρος. Ὅσάκις λοιπὸν συμπέσῃ νὰ μεταβῶσιν εἰς ἐξοχὴν τινα, ἐνθα ἡ μυροβόλος ἀτμόσφαιρα, ὁ ζωογόνος ἀήρ, τὰ γλυκύτατα ᾄσματα τῶν πτηνῶν καθηδύνουσι τὴν ψυχὴν, αἰσθάνονται οὗτοι ὅτι ἀπαλλάσσονται τοῦ δεινῶς πιέζοντος τὰ στήθη αὐτῶν ἀγνώστου ἐφιάλτου κατὰ τὴν ἐν ταῖς πόλεσι διαμονὴν των, αἰσθάνονται ὅ,τι δεσμώτης ἐγκαταλείπων τοὺς ὑγροὺς καὶ βρωμεροὺς τοίχους τῆς ρυλακῆς του. Ὁ ἀγρότης εἰς τὴν θέαν τῆς ἐξοχῆς οὐδόλως ἐκπλήττεται, καθότι ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ὄρασις του ἐκορέσθησαν ἐκ ταύτης. Ἡμεῖς ὅμως οἱ ἀκούσιοι σκοροφάγοι τῶν Ἀθηνῶν, δι' οὓς αἱ ἐξοχαὶ εἶνε πολυτέλεια, δὲν ἐκορεννύμεθα μόνον ἐκ τῆς θέας αὐτῶν, ἀλλ' ἂν ᾔτο δυνατόν νὰ ροφήσωμεν ὅλον ἐκεῖνον τὸν καθαρὸν, τὸν ζωογόνον ἀέρα καὶ ν' ἀποσπάσωμεν, οὕτως εἰπεῖν, ὅλα ἐκεῖνα τὰ μαγευτικὰ τοπία, ὅπως τὰ λάβωμεν μεθ' ἡμῶν, θὰ τὸ ἐπράττομεν. Τοσαύτη δὲ ᾔτο ἡ ἀπληστία ἡμῶν ὥστε, ἀψηφοῦντες τὸ ἐκ τῆς ταχύτητος τῆς ἀμαξοστοιχίας σχηματιζόμενον ρεῦμα καὶ τὰ ἐκ τῆς καπνοδόχου τῆς ἀτμομηχανῆς ἐκπεμπόμενα μικρὰ μὲν, ἀλλ' ἐπικίνδυνα τεμάχια ἀνθρώπων, ἐξήλθομεν εἰς τὸν ὡς ἄνοδον καὶ κάθοδον χρησιμεύοντα χῶρον τοῦ βαγονίου, ὁπόθεν ἠδυνάμεθα ν' ἀπολαύωμεν τῆς θέας τῶν διαφόρων γραφικωτάτων το-

ποθεσιῶν, ἀποφεύγοντες οὕτω τὴν ἐνόχλησιν συναδέλφων τινῶν, τῶν ὁποίων ὁ νοῦς εἶχεν ἤδη σκοτισθῆ, χάρις εἰς τὴν, ὡς ἐκ θαύματος, ξετρυπωθεῖσαν σεβαστὴν τσότραν, ἥτις μετὰ τὴν ἐκκίνησιν τῆς ἀμαξοστοιχίας δὲν ἐπαύσατο περιουδεύουσα ἀπὸ βαγονίου εἰς βαγόριον καὶ σχετιζομένη εὐχερέστατα καὶ μὲ τοὺς σοβαρωτέρους ἀκόμη καὶ ἐγκρατεστέρους δασκάλους.

Μετὰ τὸν σταθμὸν τοῦ Ἡρακλείου, ἔπεται ὁ τοῦ Χαλανδρίου, πρὸς Β. τοῦ ὁποίου ὑψοῦται, ὡς γνωστόν, τὸ Πεντελικὸν ὄρος, λευκάζον μακρόθεν ἐκ τῶν πλουσίων λατομείων τῶν μαρμάρων αὐτοῦ, καὶ ὅπερ ἐν μεγίστῃ ἐκτάσει καλύπτεται ὑπὸ παχυσκίων δένδρων, τὸ πλεῖστον πευκῶν, ὧν οὐκ ὀλίγαι, θεωρηθεῖσαι ἴσως περιτταὶ ὑπὸ τινων χωρικῶν, νῦν τροφίμων τοῦ κράτους, ἐνεπρήσθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1887, καὶ ἤδη οἱ ἡμικεκαυμένοι κορμοὶ των ἴστανται ἐκεῖ, ὡς μελανὰ φάσματα, μάρτυρες τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀγροικίας τοῦ Ῥωμηοῦ. Τὸ ὄρος τοῦτο, διὰ τῶν μαρμάρων τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθησαν τ' ἀθάνατα μνημεῖα τῆς μεγαλοφυΐας τῶν προπατόρων ἡμῶν καὶ ἅτινα κινουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν πεπολιτισμένων κατοίκων τῆς γῆς, ἔχει ὕψος 1100 μέτρων καὶ ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι, τὸ μὲν πρῶτον Βρηλίσσός, εἶτα δέ, ὡς ἀνῆκον τῷ δήμῳ Πεντέλης, Πεντελικόν.

Ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν δὲ κλιτύων τούτου εἰς ὕψος 397 μέτρων κεῖται ἡ ὡραία καὶ πλουσία μονὴ τῆς Πεντέλης.

Διήλθομεν χωρὶς νὰ σταθῶμεν καὶ τὸν σταθμὸν τοῦ Χαλανδρίου, ἐνθα γυμνόποδες μικροὶ παῖδες, ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς ἀμαξοστοιχίας, ἤρξαντο κραυγάζοντες καὶ σκώπτον-

τες ἡμᾶς, πηδῶντες συγχρόνως δίκην ἐριφίων. Μετὰ τοῦτον διήλθομεν τὸν Γέρακα, τοποθεσίαν λαμπρὰν καὶ προσφιλῆ, τοῖς κυνηγοῖς, ἕνεκα τῆς ἐν τοῖς πευκῶσιν αὐτῆς συχναζούσης ἀφθόνου καὶ ἐκλεκτῆς θήρας. Ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου ἄρχεται ἡ εὐρεῖα πεδιάς τῶν Μεσογείων, ἡ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀφθονον καὶ ἐκλεκτὸν γλεῦκος παρέχουσα τοῖς κατοικοῖς, οἵτινες, τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐκ τῶν πευκῶν ῥητίνης, μεταποιοῦσιν αὐτὸ εἰς λαμπρὸν ῥητινήτην. Ἡ γόνιμος δ' αὕτη πεδιάς ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι Μεσογαία, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ λοιπὰ ἄλλα μέρη, εἰς ἃ διηγεῖτο ἡ Ἀττική, ἥτοι τὴν Διακρίαν, ἐκτεινομένην μέχρι Βοιωτίας καὶ περιλαμβάνουσας τοὺς ἐκεῖθεν τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ ὄρεινους δήμους· τὴν Παραλίαν, κατέχουσας τὴν Ἐσχάτην Ἀττικὴν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ζωστήρος (Κάβουρα), εἰς ὃ ἀπολήγει νοτιόθεν ὁ Ὑμηττός, μέχρι τοῦ κόλπου τῶν Πρασιῶν (Πόρτο Ῥάφτη) καὶ περιέχουσας τοὺς παραλίους δήμους· καὶ τὴν κυρίως Πεδιάδα, ἥς μέρη εἰσὶν τὰ ἐντεῦθεν τῆς Πάρνηθος, τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ δύο πεδία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἐλευσίως. Ἀριστερόθεν δὲ τῆς σιδηρ. γραμμῆς φαίνεται ἡ κώμη Χαρβάτι, ἀνατολικῶς τῆς ὁποίας κεῖται τὸ χωρίον Πικέρμι, ἔνθα ἀνευρέθησαν ἐν τῇ κοίτῃ χειμάρρου τινος ὅσθ' προκατακλυσμιαίων ζώων.

Ἡ Κάντζα, ὁ μετὰ τὸν Γέρακα σταθμός, εἶνε πεπρωτισμένη ὑπὸ ἐξαισιῶν φυσικῶν καλλονῶν. Παρατηρητέον δ' ὅτι οὐδαμοῦ τῆς σιδηρ. γραμμῆς εἶδομεν τοιαῦτα μαγευτικὰ μέρη, οἷα τὰ τῆς Κάντζας, ἅτινα δυστυχῶς δὲν

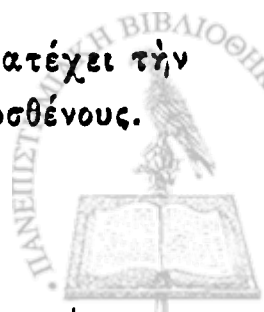
ἔτερψαν ἐπὶ πολὺ τὴν ἄπληστον ἡμῶν ὄρασιν, ἔνεκα τῆς ταχύτητος τῆς ἀμαξοστοιχίας.

Εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν πρὸς Α. ἀπὸ τοῦ χωρίου Λιόπεσι¹, τοῦ μετὰ τὴν Κάντζαν σταθμοῦ, κεῖται τὸ χωρίον Σπάτα, γνωστὸν ἐκ τῶν ἐκεῖ ἀνακαλυφθέντων παναρχαίων τάφων, κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1877, γενομένας ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Σταθμευσάσης δ' ἐνταῦθα τῆς ἀμαξοστοιχίας, ὅπως ὑδρευθῇ, κατήλθομεν αὐτῆς καὶ, ἀφοῦ ἐκορέσαμεν τὴν δίψαν μας, ἠρωτήσαμεν δεκαοκταέτη περίπου νεανίαν ἀπόγονον τοῦ Δημοσθένους, διατί τόσον πολλοὶ ἄγροὶ νὰ μένωσιν ἀκαλλιέργητοι· οὗτος δ' ἀπήντησεν ἡμῖν ἀπαθῶς καὶ εἰς γλῶσσαν ὀζουσαν ἀλβανικῆς προφορᾶς, ὅτι, «κάλλιο νὰ φυτρώνουν θυμάρια, παρὰ νὰ σπέρνῃς καὶ νὰ μὴ θερίζῃς». Ἀφήκαμεν τὸν νεαρόν Παιανιέα, ἵνα ἀνέλθωμεν ἐπὶ τῆς συριζούσης ἀνυπομόνου ἀμαξοστοιχίας.

Τὸ ἔδαφος τοῦ Λιόπεσι δὲν θ' ἀξιοῖ βεβαίως πρωτεῖα γονιμότητος, ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ πετρώδους ἐδάφους αὐτοῦ καθὼς ἀποτελοῦντος μέρος τῆς Ἀττικῆς, δὲν θὰ στερῇται ὅμως παντάπασι καὶ τοιαύτης, ἀλλ' οἱ κάτοικοι τούτου, καθὼς Ῥωμηοί, φαίνεται ὅτι ἀγαπῶσι περισσότερο τῆς ἐργασίας τὴν ἐν τοῖς καφείοις πολιτικὴν συζήτησιν καὶ τὸ ξεκούραστο ψωμί.

Μετὰ τὴν πατρίδα τοῦ Δημοσθένους, ἀπηντήσαμεν τὸ Κορωπί, τὸ μέγιστον χωρίον τῶν τοῦ δήμου Κρωπίας.

¹ Σημ. Ὑπὸ πολλῶν βεβαιοῦται ὅτι, τὸ Λιόπεσι κατέχει τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου δήμου Παιανίας, πατρίδος τοῦ Δημοσθένους.

μετὰ δὲ τοῦτο διήλθομεν τὸ ἐπὶ λόφων γραφικῶς ἀπλού-
μενον Μαρκόπουλον, ἐνῷ ἀριστερόθεν τῆς σιδ. γραμμῆς
διεκρίναμεν μέρος τῆς Εὐβοϊκῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὸ βά-
θος τοῦ ὀρίζοντος τὰ ὄρη τῆς Κχυρυστίας, ὧν ἡ ὑψίστη κο-
ρυφή τῆς "Οχης, οὔσα χιονοσκεπής, ὡμοιάζε περιστερὰν
καθημένην ἐπὶ ὀξυκορύφου βράχου. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς
Οχης σῶζεται πανάρχαιος ναός, ἱδρυμα τῶν Πελασγικῶν
αὐτόπων, παλαιωτάτων κατοίκων τῆς χώρας.

Εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ΒΑ τοῦ Μαρκοπούλου κεῖται
ἡ Βραῶνα, ἐνθα σῶζονται λείψανα τῆς ἀρχαίας Βραυρω-
νίας, καὶ ὅπου ὑπῆρχε περίπυστον ἱερὸν τῆς Βραυρωνίας
Ἀρτέμιδος. ΝΔ δ' αὐτοῦ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας περίπου
ὥρας φαίνονται τὰ εἰσέπια τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατα-
στραφέντος χωρίου Μερένδα, ἐν τῇ θέσει τοῦ ἀρχαίου δή-
μου Μυρρινοῦντος.

Ἀφῆσαντες ὀπισθεν ἡμῶν τὸ Μαρκόπουλον, διηυθύνθη-
μεν πρὸς τὰ Καλύβια, ὅπου λήγει ἡ πεδιάς τῆς Μεσο-
ταίας καὶ ἄρχεται ἡ Λαυριωτικὴ χώρα. Εἰς μικρὰν δ' ἀπὸ
τοῦ χωρίου τούτου ἀπόστασιν κεῖται ἡ Κερατέα, τὸ κω-
μωνοστάσιον τῆς ὁποίας εἶνε ἄξιον μνείας, διὰ τε τὴν ἐκ
πολλῶν ποικιλμάτων διακόσμησιν καὶ διὰ τὸ λίαν ὑψηλὸν
αὐτοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος τοῦ τε ναοῦ καὶ τῶν πέριξ
ἰκιδίων. Ἡ θεὰ τούτου ὑπέμνησεν ἡμῖν τοὺς ἀπαισίους ὑ-
πὸ καρήνους τουρκικοὺς μιναρέδες, τοὺς μάρτυρας τοῦ δε-
σποτισμοῦ καὶ τῆς βαρβαρότητος.

Μικρὸν δ' ἀπὸ τῆς Κερατέας ἡ σιδ. γραμμὴ ἐλίσσεται
μεταξὺ ὑψηλῶν βουνῶν καὶ λόφων, μέχρι τοῦ σταθμοῦ
Πασκαλῆ. Πῶς καὶ πόθεν τὸ μέρος τοῦτο ἔλαβε τὴν ὀνο-

μασίαν ταύτην, δὲν ἡδυνήθημεν νὰ μάθωμεν, πολὺ δ' ἐγερ-
λάσαμεν, ὅταν ἴδωμεν τὸ διὰ τοῦ τοιούτου δασκαλικοῦ
ὀνόματος βαπτισθὲν μέρος, ἐν ᾧ ἐξορύσσεται ὁ σιδηρόλιθος
καὶ ἐν ᾧ οὐδὲν ἕτερον βλέπει τις, εἰμὴ μεγάλους σωρούς
τοῦ προϊόντος τούτου καὶ οἰκίσκους τινὰς χρησιμεύοντα
ἴσως πρὸς κατοικίαν τῶν ἐργατῶν. Διήλθομεν καὶ τοῦτο
χωρὶς νὰ σταθῶμεν καὶ μετὰ ταξείδιον λεπτῶν τινῶν τῆς
ῥας ἐσταματήσαμεν, ἵνα ἐπισκεφθῶμεν τὸ

Θέατρον τοῦ Θορικοῦ

Τό τε ὄνομα, ὡς καὶ πολλὰ ἀρχαῖα ἐρείπια τούτου, μαρ-
τυροῦσι περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ νῦν Θορικοῦ, πρὸς τὴν
ὁμώνυμον ἀρχαίαν κώμην, ἥτις ἦτο μία τῶν δώδεκα πόλεων
τῶν πρὸ τοῦ συνοικισμού τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Θησέως.

Τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου
(409 π. Χ.), οἱ Ἀθηναῖοι ὠχύρωσαν ἰσχυρῶς τὸ χωρίον
τοῦτο, ἱκανὰ δὲ λείψανα τῶν τειχῶν σώζονται ἐν τε τῇ
πρὸ τοῦ κολπίσκου *Μαρδρι* πεδιάδι καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου *Βε-*
λατούρι, ἔχοντος ὕψους 145 μ. καὶ χωρίζοντος τὸν κολπί-
σκον τοῦτον ἀπὸ τοῦ βορειοτέρου *Βρυσάκι* ἢ *Φραγκολι-*
μάνι καλουμένου. Πρὸς Ν δὲ τοῦ ὕψικορύφου λόφου *Βελα-*
τούρι ὑπάρχουσι τὰ ἐρείπια τοῦ θεάτρου τοῦ Θορικοῦ.

Τὸ θέατρον τοῦτο, περὶ οὗ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ὠμίλησεν ὁ
σεβ. ἡμῶν καθηγητής, εἶνε κατεσκευασμένον, ὡς τὰ πλει-
στά σχεδὸν θέατρα τῶν παραλίων πόλεων τῆς ἀρχαίας
Ἑλλάδος, δηλαδή οὕτως ὥστε οἱ θεαταὶ νὰ βλέπωσι πρὸς
τὴν θάλασσαν· διαφέρει δὲ τῶν ἄλλων, καθότι τὸ σχῆμα
του εἶνε ἐλλειψοειδές καὶ οὐχὶ ἡμικυκλοειδές, ὡς τὸ τῶν

λοιπῶν, τὰ δὲ βάθρα του εἶνε κατεσκευασμένα ἐκ διαφόρων λίθων ἢ πλακῶν.

Περαιτωθείσης τῆς περὶ τούτου διδασκαλίας, ἐξεκινήσαμεν καὶ πάλιν διὰ τὸ Λαύριον, ὅπου ἀφικόμεθα τέλος τὴν 4 καὶ 15' μ. μ.

Καμαρίζα

Συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα ἡμῶν κατήλθομεν τῆς μιᾶς, ὅπως ἀμέσως ἀνέλθωμεν εἰς ἑτέραν διὰ τὴν Καμαρίζαν ἀμαξοστοιχίαν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, φορτηγιδουστοιχίαν, διότι, ἐκτὸς δύο βαγονίων, τὰ λοιπὰ ἦσαν φορτηγίδες, ἐξ ἐκείνων, δι' ὧν μεταφέρουσιν ἐκ τῆς Καμαρίζης τὰ μέταλλα.

Ἡ εἰς Καμαρίζαν ἄγουσα σιδηρ. ὁδὸς ἐλίσσεται ἐπὶ λόφων, οἵτινες διαδέχονται ἀλλήλους καὶ βαθμηδὸν καθίστανται ὑψηλότεροι· τούτου ἕνεκα ἡ φορτηγιδουστοιχία ἀνῆρχετο, ὡς κεκμηκῶς καὶ ἐξηνητλημένος πεζοπόρος. Τὰ ἐκατέρωθεν τῆς σιδηρ. γραμμῆς μέρη καλύπτονται ὑπὸ ἀραιῶν καχεκτικῶν καὶ τῶν πλείστων ἡμικεκαυμένων πευκῶν, τῶν μόνων δένδρων τῶν μεταλλούχων τούτων λόφων. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ θεὰ τῶν κάτωθεν κειμένων τόπων καὶ τῆς θαλάσσης μετὰ τῶν νήσων εὐχαριστοῦσι τὰ μέγιστα τὴν ὄρασιν τοῦ θεατοῦ. Πρὸ τῆς σύραγγος ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν τὸν τόπον, ἐνθα, ἐνεδρεύσαντες πέντε κακούργοι, ἐφόνευσαν πρό τινων ἐτῶν τὸν δυστυχῆ ταμίαν τῆς Γαλλικῆς Μεταλλευτικῆς ἐταιρίας, ὅπως τῷ ἀρπάσῃ τὰ πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐργατῶν προωρισμένα χρήματα, ἅτινα πορευόμενος ἐκ Λαυρίου εἰς Καμαρίζαν ἔφερε μεθ'

ἑαυτοῦ. Ἐνῷ δὲ παρατηροῦμεν εἰσέτι τὸ μέρος ἐκεῖνο, εὐρέθημεν αἰφνης καὶ χωρὶς νὰ ἐννοήσωμεν ἐν βαθυτάτῳ σκότει, διὸ μεγάλως ἐξεπλάγησαν οἱ πλείστοι διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο καὶ ἤρξαντο θορυβωδῶς νὰ ζητῶσι φῶς, ὅπερ δὲν ἐβράδυνε νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς, πρὸς μεγάλην βεβαίως χαρὰν τῶν κατὰ πρῶτον ἐπισκεπτομένων τὴν Καμαρίζαν, οὔτινες, ἐνῷ εἶχομεν εἰσέλθῃ εἰς τὴν σύραγγα, ὑπέθεσαν ὅτι κατηρχόμεθα εἰς τὰ μεταλλορυχεῖα.

Ἑναέριος ἢ κρεμαστὸς σιδηρόδρομος

Ἐξελθόντες τῆς σύραγγος, ἥτις πράγματι παρουσιάζει ὄψιν κολάσεως, διηυθύνθημεν πρὸς τὸν κρεμαστὸν ἢ ἐναέριον σιδηρόδρομον, δι' οὗ μεταφέρεται ἡ μεταλλοῦχος γῆ ἐξ ἀποστάσεως δύο περίπου χιλιαμέτρων.

Τὸ θαυμάσιον τοῦτο ἔργον τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, τὸ ἀγογγύστως καὶ προθύμως ὑπηρετοῦν τὸν ἄνθρωπον, δὲν θὰ ἐπιχειρήσωμεν λεπτομερῶς καὶ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας νὰ περιγράψωμεν, τὴν τοιαύτην περιγραφὴν ἀφίνοντες εἰς ἑτέρους ἐμπειροτέρους καὶ ἰκανωτέρους ἡμῶν. Μακρὰν λοιπὸν παντὸς μηχανικοῦ ὅρου καὶ ἀκριβείας, θὰ ἐκθέσωμεν ἐν βραχεὶ ὅσα ἠδυνήθημεν ν' ἀντιληφθῶμεν ἐκ τῆς περὶ τούτου διδασκαλίας τοῦ σ. καθηγητοῦ κ. Τιμ. Ἀργυροπούλου καὶ τὰς ἐκ τῆς θέας του διαφόρους ἐντυπώσεις μας.

Ἐκ τοῦ ἐπὶ τινος λόφου τῆς Καμαρίζης σταθμοῦ τοῦ κρεμαστοῦ σιδηροδρόμου μέχρι τοῦ πρὸς ἐξαγωγὴν τῆς μεταλλοῦχου γῆς μέρους σιδηραῖ στήλαι ὕψους 12—15 μ. εἰσὶν ἐμπεπηγμένοι εἰς τὴν γῆν κατὰ σειρὰν καὶ ἐν ἀ-

ναλότης ἀποστάσει. Πλησίον τῆς κορυφῆς τούτων καὶ ἐκατέρωθεν ὑπάρχει ἄρκετὰ χονδρὸν καλωδίον ἐκ λεπτῶν συρμάτων κατεσκευασμένον, ὅπερ μένον ἀκίνητον, ὡς σιδηρὰ γραμμὴ, χρησιμεύει πρὸς ἐξάρτησιν τῶν σιδηρῶν κοφίνων, καὶ ἐπὶ ταύτης διολισθαίνει ὁ τροχὸς τοῦ σιδηροῦ κοφίνου, τοῦ ἀντικαθιστῶντος τὰς φορτηγίδας καὶ ἔχοντος σχῆμα ἀνεστραμμένης κωλούρου τετραγώνου πυραμίδος. Ἐκτὸς τοῦ καλωδίου τούτου ὑπάρχει καὶ ἕτερον πολὺ λεπτότερον καὶ ὀλίγον κατωτέρω τοῦ πρώτου ἐπὶ τῶν αὐτῶν σιδηρῶν στηλῶν. Τὸ καλωδίον τοῦτο ὁμοίον τὴν κατασκευὴν τῇ πρώτῃ, εἶνε κινήτὸν καὶ ἀτελεύτητον, οὕτως εἰπεῖν, ἐλκόμενον δ' ὑπὸ τῆς ἀτμομηχανῆς, τῆς ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Καμαρίζης τοποθετημένης, ἀνελκύει ἐξ ἀποστάσεως δισχιλίων περίπου μέτρων τοὺς ὑπὸ ἐργατῶν πληρουμένους ἐκ μεταλλούχου γῆς σιδηροῦς κοφίνους καὶ καθελκύει τούτους διὰ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τῶν σιδηρῶν στηλῶν. Ἀμα δηλονότι κόφινός τις ἀνελκυσθῇ μέχρι τοῦ ὑψώματος, ἔνθα εὐρίσκεται ἡ ἀτμομηχανή, ἀποσπᾶται ταχέως ὑπὸ τινος ἐργάτου καὶ τῇ βοηθείᾳ μηχανισμοῦ τινος ὠθεῖται ἄνωθεν τῆς ἀναμενούσης φορτηγίδος ἐν ᾗ ἐκκενοῦται. Τὸν οὕτω δὲ κενωθέντα κόφινον ἕτερος ἐργάτης δι' ἀντιθέτου ὁδοῦ ὠθεῖ μέχρι τοῦ διερχομένου ἀτελευτήτου καλωδίου, εἰς ὃ προσκολλᾷ καὶ συσφίγγει αὐτόν, ὅπως μὴ ἀφιεμένος ἐλεύθερος συγκρουσθῇ πρὸς τὸν προηγούμενον. Ἀκαταπαύστως δέ, ἐνόσῳ ἐργάζεται ἡ ἀτμομηχανή, ἐλκύονται μέχρι τοῦ τόπου τῆς ἐξορύξεως τῆς μεταλλούχου γῆς, ἔνθα πληροῦνται ἐκ νέου ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἐργατῶν. Τοιούτῳ τρόπῳ οὔτε σύγκρουσις

τις μετὰ αὐτῶν συμβαίνει, οὔτε ὅλοι ὁμοῦ καταρθάνουσιν, ἀλλὰ διαδοχικῶς ὁ εἰς μετὰ τὴν πλήρωσιν ἢ ἐκκένωσιν τοῦ ἑτέρου.

Τοιαύτη περίπου εἶνε ἡ λειτουργία τοῦ ἐκπληζαντος ἡμᾶς εὐφυοῦς μηχανήματος, δι' οὗ καὶ χρόνος καὶ χρῆμα οὐκ ὀλίγον ἐξοικονομεῖται.

Μεταλλεῖα

Ἐπισκερθέντες καὶ ἄλλοτε κατ' ἰδίαν τὴν Καμαρίζαν, διετρίψαμεν τέσσαρας ἡμέρας αὐτόθι. Τότε ἐσχόμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ περιέλθωμεν καὶ ἰδῶμεν λεπτομερῶς τὰ μεταλλεῖα καὶ λοιπὰ ἄξια θέας αὐτῆς. Τότε ἠδυνήθημεν νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν βίον τῶν πτωχῶν ἐκείνων ἐργατῶν, τῶν ὑπὸ τῆς τύχης καταδεδικασμένων ἵνα διάγῳσιν ἐν ἀθλιότητι ἐν τῷ ζοφερῷ ἐκείνῳ τόπῳ. Ὅστις δὲν εἶδε τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους, τοὺς ἐργαζομένους εἰς διακόσια ὅλα μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἡμιγύμνους, μολυβδοχρόους καὶ δυσκόλως ἀναπνέοντας, ὅπως πορισθῶσι τὸν ἄρτον τῶν ὅστις δὲν εἶδεν αὐτοὺς κατὰ δεκάδας κοιμωμένους, δίγκην ζώων, ἐν δωματίῳ, δυναμένῳ νὰ περιλάβῃ δύο ἢ τρεῖς τὸ πολὺ κλίνας· ὅστις, λέγομεν, δὲν εἶδε τὴν ῥυπαρότητα καὶ ἀθλιότητα, ἐν ἡ ζωσιν οὗτοι, δυσκόλως θὰ κατανόησῃ τὸν ἐν γένει βίον τῶν ἐν Καμαρίζῃ μεταλλευτῶν. Ὅπως δὴποτε δὲ καὶ ἂν ζητήσῃ τις νὰ περιγράψῃ τὴν ἐμποιοῦσαν οἶκτον ἐλεεινὴν αὐτῶν κατάστασιν, οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ παραστήσῃ τὴν πραγματικότητα· οὐδέποτε ὁ ἀναγνώστης, ὁ μὲν ἐπισκερθεὶς τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους τόπους, θὰ δυνηθῇ νὰ

έννοήσῃ καὶ αἰσθανθῇ ὅ,τι ἡσθάνθημεν ἡμεῖς, εὐρεθέντες πρὸ τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις ἐργαζομένων.

Κατελθόντες τότε εἰς τοὺς ὑπουργείους ἐκείνους τάφους, τοὺς καλουμένους μεταλλεῖα, εἶδομεν τοὺς ἐπὶ δέκα ὥρας καθ'ἐκάστην θαπτομένους ἐργάτας, διακινδυνεύοντας τὴν ὑπαρξίν των χάριν ὀλίγων χαλκῶν κερματίων καὶ συνεκινήθημεν μέχρι δακρύων ἐκ τῆς θέας τῆς καταστάσεως αὐτῶν.

Δυστυχεῖς θνητοί! Ἀποφεύγετε τὸ ζωογόνον φῶς τοῦ ἡλίου, εἰσδύοντες εἰς τοὺς σκοτεινοὺς καὶ ἀπαισίους ἐκείνους τόπους, ὅπως κερδίσητε τὸν ἐπιούσιον ἄρτον σας!

Ἐκεῖ λησμονεῖσθε, οὐδεὶς περὶ ὑμῶν μεριμνᾷ. Καθ' ἐν χρόνον σεῖς θάπτεσθε εἰς τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους τάφους μακρὰν παντὸς συγγενοῦς καὶ φίλου, οἱ γνωρίζοντες νὰ ἐκμεταλλεύωνται τοὺς κόπους σας, ὀρχοῦνται, ὡς μαινόμενοι, ἐντὸς πολυτελῶν μεγάρων ὑπὸ τοὺς ἤχους δαιμονίου μουσικῆς, ἢ ῥοφοῦντες τὸ τέϊόν των ἀναπαύονται ἐπὶ βαρυτίμων ἀνακλίντρων ἐκ τοῦ ἰδρωτός σας ἀποκτηθέντων.

.....

Ἡ εἰς τὰ μεταλλεῖα τῆς Γαλλικῆς Μεταλλευτικῆς ἐταιρίας καθόδος εἶνε ἀρκετὰ κατωφερής, ἀλλὰ τοῦτο οὐδένα κωλύει νὰ κατέλθῃ ἐν αὐτοῖς ἀκινδύνως. Ἡ καθόδος αὕτη εἶνε ὁμοία λίαν κατωφερεῖ ὁδῷ, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι στερεῖται φωτός, ἔνεκα δὲ τούτου ὁ κατερχόμενος ὀφείλει νὰ κρατῇ λυχνίαν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲ βῆμα δύναται νὰ κάμῃ. Ἐκτὸς τῆς καθόδου ταύτης σώζεται καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατασκευασθεῖσα, ἥτις κλιμακωτῇ οὖσα, εἶνε ἐπικίνδυνος καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐργάτας.

Κατὰ τὴν καθόδον ἡμῶν φθάσαντες εἰς μέρος, ἔνθα τὸ ἡλικιὸν φῶς δὲν δύναται νὰ εἰσδύσῃ, κατελήφθημεν ἀγνοοῦμεν ὑπὸ τίνος ἀορίστου φόβου, καὶ ἀκουσίως ἀνετινάχθημεν, ὥσεί ἡλεκτρισθέντες. Ἐβαδίζομεν μετὰ μεγάλης πρυσοχῆς καὶ ἀθουρύβως, ὥσεί ἐπεθυμοῦμεν ν' ἀποφύγωμεν τὴν καταδίωξιν ἀοράτου τινὸς κακοῦ πνεύματος ἢ τὴν ἐξέγερσιν ἀνυπάρχτων νεκρῶν.

Ἠκολουθοῦμεν μετ' ἀσταθοῦς ὁλως καὶ ἀβεβαίου βήματος τὸν ὁδηγόν μας, ὅστις, ὦν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπιστάτης τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις ἐργαζομένων ἐργατῶν, ἐγνώριζε καὶ ἠδύνατο μόνος αὐτὸς νὰ περιέρχηται ἐν αὐτοῖς ἄνευ φόβου ἀποπλάνησεως. Οὗτος ὑψηλὸς καὶ ἰσχνὸς ὢν, πλὴν νευρώδης καὶ ἔχων μεγίστην πεῖραν τῆς τοιούτου εἵδους πορείας, ἐβλάδιζε μεγάλους βήμασι, διὸ δυσκόλως καὶ μετὰ κόπου ἠκολουθοῦμεν αὐτὸν εἰς τοὺς δυσβάτους καὶ σκοτεινοὺς ἐκείνους διαδρόμους. Προπορευόμενος δ' ἐδείκνυε τὰς διαφόρους μεταλλικὰς φλέβας καὶ μετέδιδεν ἡμῖν προθύμως διὰ τῆς βραγχνώδους φωνῆς του τὰς περὶ τῶν μεταλλούχων διαδρόμων γνώσεις του, ἃς ἀπέκτησε κατὰ τὴν πολυετῆ αὐτοῦ ὑπηρεσίαν, δι' ὃ καὶ στοιχὶό τῆς Μπούκας ¹ ἐκαλεῖτο.

Ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ὥρας περιηρόμεθα ἐντὸς τοῦ λαβυρίνθου ἐκείνου. Τέλος δὲ τῇ αἰτήσει μας ἐσπεύσαμεν νὰ ἐξέλθωμεν ἐκεῖθεν, μὴ τολμήσαντες νὰ περιέλθωμεν ὅλους τοὺς διαδρόμους, καθότι οὐχὶ ἀπαξ ἐκινδυνεύσαμεν νὰ

¹ Σημ. Μπούκα ὀνομάζουσιν οἱ ἐργάται τὴν ὁπὴν τῆς καθόδου εἰς τὰ μεταλλεῖα.

κρημνισθῶμεν εἰς φοβεράς ἀβύσσους, ἢ νὰ συντρίψωμεν τὴν κεφαλὴν μας εἰς τοὺς ἐπικρεμαμένους ὑπερμεγέθεις βράχους, ἀφ' ὧν, σημειωτέον, ἐσώθημεν χάρις εἰς τὸν προνοητικὸν ὁδηγὸν μας.

Ὅ,τι ὅμως μᾶλλον συγκινεῖ τινὰ ἐν τοῖς μεταλλείοις εἶνε ἢ ἔξοδος, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἢ ἄνοδος τῶν ἐργατῶν, οἵτινες καταπεπονημένοι καὶ ἐξηντλημένοι ὑπὸ τῆς ἐργασίας, πλήρεις δὲ βορβόρου καὶ μὲ μολυβδόχρουν ὕψιν, ἀνέρχονται, οἱ πτωχοί, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἀσθμαίνοντες καὶ μόλις δυνάμενοι νὰ κρατῶνται εἰς τοὺς πόδας των. Ὁ βλέπων αὐτοὺς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοὺς ἐκλαμβάνει μᾶλλον, ὡς σκιᾶς νεκρῶν ἢ ζῶντας.

Ὅποτός τις ὅμως ὁ ἄνθρωπος! Ὁ ἀναιμικὸς οὗτος καὶ πελιδνὸς τὴν ὕψιν ἐργάτης, καθάρισας, μετὰ τὴν ἄνοδόν του, τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον, διευθύνεται πάραυτα πρὸς τὸν πιστοῦντα αὐτὸν μάγειρον, εἰς τοὺς μεζέδες καὶ τὸν οἶνον τοῦ ὁποίου εὕρισκει τὴν λήθην τῶν δεινῶν του καὶ ἀνακτᾷ νέας δυνάμεις, ὅπως, μετὰ ὀλιγώωρον ἀνάπαυσιν, ἐπαναλάβῃ πάλιν τὴν διακοπεῖσαν ἐργασίαν του

.....

Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ὑπὸ τοῦ σ. καθηγητοῦ κ. Τ. Ἀργυροπούλου γενομένης ἡμῖν διδασκαλίας πρὸ τῆς χαινούσης καθόδου τῶν μεταλλείων, κατήλθομεν τῆς Καμαρίζης περὶ λύχνων ἀφ' ὧν εἰς τὸ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν πλήρως κόσμου Λαύριον ὀρίσαντες δὲ ὡς ὥραν συγκεντρώσεως πρὸ τοῦ ξενοδοχείου τῆς «Εὐρώπης» τὴν 8 μ. μ. διελύθημεν, τραπέντες καθ' ὁμίλους πρὸς τὰ ἐστιατόρια. Καὶ ἦτο καιρὸς πλέον, κατόπιν τοιοῦτου κοπιώδους ταξειδίου, νὰ πλη-

ρώσωμεν τοὺς κενοὺς στομάχους μας καὶ ν' ἀναπαυθῶμεν σύναμα ὀλίγον.

Ἀμφιβάλλομεν ἂν ποτε οἱ Λαυριῶται εἶδον τοσοῦτον ζωηρὰν καὶ φαιδρὰν τὴν πόλιν των, ἰδίως δὲ οἱ πανδοχεῖς τοιαύτην κίνησιν εἰς τὰ ἐστιατόριά των, ἐν οἷς ἡ ἐπικρατοῦσα τότε σύγχυσις τῶν ὑπηρετούντων καὶ ὁ ἐκ τῶν ἄσμάτων, δούπων καὶ φωνῶν τῶν ἀνυπομόνων καὶ πειναλέων περιηγητῶν παραγόμενος θόρυβος ἦν ἀπερίγραπτος.

Κλίβανοι — Μεταλλοπλύσιον

Τὴν 8 μ. μ. ὥραν, πιστοί, ὡς οἱ στρατιῶται κατὰ τὴν πρόσκλησιν συσσιτίου, εὐρέθημεν ἅπαντες εἰς τὸν ὀρισθέντα τόπον, ὁπόθεν, ὡς μέλισσαι βομβοῦσαι, ἐπορεύθημεν ἄδοντες καὶ εὐφρολογοῦντες πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν νυχθημερόν, ἔνεκα τῆς παραγωγῆς τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν ἐκκαμίνευσιν ἀέρος, μυκωμένων κλιβάνων, ἐν οἷς τελεῖται ἡ ἐκκαμίνευσις τῶν μετάλλων.

Ἐτέρα ἀξιοθαύμαστος ἐπινόησις, ἑτέρα βάσανος διὰ τοὺς ἀπόρους θνητούς. Πόσον θὰ ὑποφέρωσιν ἐν ὥρᾳ θέρους οἱ δύστηνοι ἐργάται, οἱ ἀφαιροῦντες τὸν ἐν ῥευστῇ καταστάσει μόλυβδον καὶ δὴ τὴν σκωρίαν, ἐκ τῆς ἔνεκα τούτων ἀναπτυσσομένης θερμότητος!

Μετὰ σύντομον περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκκαμινεύσεως ἀνάπτυξιν, μετέβημεν εἰς τὸ μέγα Μεταλλοπλύσιον τῆς ἐλληνικῆς ἐταιρίας, ὅπερ, κατὰ τὸ λέγειν τῶν εἰδημόνων, εἶνε ἐν τῶν μεγαλειτέρων καὶ τελειοτέρων μεταλλοπλυσίων τῆς Εὐρώπης, ἴσως δὲ καὶ τὸ μέγιστον πάντων.

Ἡ ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐπίσκεψις τοῦ Μεταλλοπλυσίου προ

ξενει παράδοξόν τινα ἐντύπωσιν τῷ κατὰ πρῶτον ἐπισκεπτομένῳ αὐτό. Τὸ ἡλεκτρικὸν φῶς, δι' οὗ τοῦτο φωτίζεται, ὅπερ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ ἐπὶ στιγμὰς τινας ἐξασθενοῦν παντελῶς σχεδὸν βυθίζει εἰς βαθὺ σκότος τὸ Μεταλλοπλῦσιον, ὁ κρότος τῆς κολοσσιαίας ἀτμομηχανῆς καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς νυχθημερὸν κινουμένων ποικίλων μηχανημάτων, πρὸς δὲ καὶ ὁ τῶν ἀφικνουμένων φορτηγίδων, συγχίζουσι καὶ ταραττουσι σφόδρα τὸν ἐπισκέπτην, ὅστις ἐν μέσῳ τῶν τῇδε ἀκείσε θορυβῶδῶς λειτουργούντων μηχανημάτων, ἴσταται περιδεὴς καὶ ἀναποφάσιτος φοβούμενος νὰ προχωρήσῃ μὴ περιπλεχθῇ καὶ κατακερματισθῇ ἐν τινι ἐξ αὐτῶν, ἢ κάμῃ ἀκούσιον ψυχρολουσίαν εἰς πλήρη ἐκ πηλοῦ ἢ ὕδατος ὀχετὸν ἢ λάκκον.

Ὅ,τι τὸ πῦρ ἐν τοῖς κλιβάνοις, εἶνε τὸ ὕδωρ ἐνταῦθα. Ἐκεῖ ὁ μόλυβδος ἀποχωρίζεται τῆς σκωρίας διὰ τοῦ πυρός, ἐδῶ αἱ μεταλλικαὶ οὐσίαι τῶν γαιωδῶν ὑλῶν διὰ τοῦ ὕδατος. ὅπου δὲ καὶ ἂν στρέψῃ τις, ὕδωρ θ' ἀπαντήσῃ.

Ἀπορροφούμενον τοῦτο ἐκ τῆς θαλάσσης διὰ καταλλήλου ἀντλίας καὶ διοχετευόμενον εἰς τὰ διάφορα μηχανήματα, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀποχωρίζει τὰς μεταλλικὰς οὐσίας ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων, ὥς, ὡς ἐλαφροτέρας, παρσύρει καὶ φέρει μακρὰν τοῦ Μεταλλοπλυσίου.

Ἀνεχωρήσαμεν ἐντεῦθεν λίαν ἐκπεπληγμένοι καὶ κατεγυσητευμένοι ἐκ τοῦ ἐσπερινοῦ τούτου θεάματος τῶν ἐργουσιών, ὧν ὁ ἐκ τῶν μηχανημάτων των παραγόμενος κρότος ἀντήχει εἰς τὰ ὦτα ἡμῶν ἐπὶ πολὺ εἰσέτι καὶ μετὰ τὴν ἐκ τούτων ἀπομάκρυνσίν μας. Εὐχνηθέντες δ' ἀλλήλοις

καλὴν νύκτα, ἀπεχωρίσθημεν καὶ ἐτράπημεν οἱ μὲν πρὸς τὰ καφενεῖα, οἱ δὲ εἰς τὰ ὑπνωτήρια.

Ξενοδοχεῖα πρὸς διανυκτέρευσιν ἑκατὸν ἐβδομήκοντα περίπου ἀτόμων δὲν ὑπῆρχον ἐν Λαυρίῳ. Ἐνεκα τούτου λοιπὸν ὁ σ. ἡμῶν καθηγητῆς ἐφρόντισε νὰ παραχωρηθῶσιν ἡμῖν ἡ δημοτικὴ σχολὴ καὶ τρία βαγόνια τοῦ σιδηροδρόμου Ἀττικῆς, ἅτινα ὁμῶς ὀλίγιστοι ἐξ ἡμῶν ἐτίμησαν, προτιμήσαντες, οἱ μὴ εὐρόντες ἐν τοῖς ξενοδοχείοις κλῖνας, παρὰ νὰ κακοκοιμηθῶσι, νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐν τοῖς καφενεῖοις παίζοντες τὰ τάβλι, μπιλλιάρδο κτλ ἢ, περιερχόμενοι τὰς ὁδοὺς, νὰ ἄδωσι τὰς τῆς ἐποχῆς Ἀθηναϊκὰς καντάδας.

Πρὶν ἢ κατακλιθῶμεν συνεφωνήσαμεν μετὰ δύο ἄλλων συναδέλφων καὶ τοῦ φιλοξενήσαντος ἡμᾶς εὐγενοῦς φίλου νὰ περιέλθωμεν τὸ οὐχὶ μέγα Λαύριον. Καὶ διατί νὰ μὴ ἐπωφεληθῶμεν τῆς εὐκαιρίας ταύτης; Τὸ ἀργυροῦν φῶς τῆς πλησιφαοῦς σελήνης, ἡ νυκτερινὴ θαλασσία αὔρα, ἥς τοσαύτην εἶχομεν ἀνάγκην. καὶ ἡ περιέργεια τοῦ νὰ ἴδωμεν τὴν πόλιν τοῦ Λαυρίου, πάντα ταῦτα εἴλκυον ἡμᾶς εἰς τὸν νυκτερινὸν τοῦτον περίπατον, καὶ τοι τὸ μεσονύχτιον εἶχεν ἤδη παρέλθῃ.

Καθ'οἵανδῆποτε ὥραν καὶ ἂν εἰσέλθῃ τις εἰς τὰ καφενεῖα τοῦ Λαυρίου, ἐκτὸς τῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος, θέλει ἴδῃ πρὸς τούτοις ἐν αὐτοῖς Μαυροβουνίους, Τούρκους καὶ Ἰταλοὺς καὶ ἀκούσῃ αὐτοὺς καθ'ὀμίλους συνδιαλεγομένους ζωηρῶς εἰς τὴν πατριὸν γλῶσσαν ἢ χαρτοπαικτοῦντας. Δικαίως λοιπὸν ὁ

λαὸς λέγει ὅτι τὸ Λαύριον κατοικεῖται ἀπὸ κάθε καρυδῖας καρύδι.

Τὸ Λαύριον, οὗτινος τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν ἀφίνου-
μεν εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος περιηγητάς, μὲ τοὺς ἀεί-
ποτε μυκωμένους κλιβάνους καὶ τὰ νυχθημερὸν λειτουρ-
γοῦντα ἐργαστάσιά του, μὲ τὸν δύσοσμον καὶ ὀχληρὸν
καπνὸν τούτων, τοὺς ἀδιαλείπτους ὀξεῖς συριγμοὺς τῶν
σιδηροδρόμων, ἐργαστασίων καὶ ἀτμοπλοίων, μὲ τὰ οἰκή-
ματα τῶν ἐργατῶν καὶ τέλος τὸ ἐλεεινὸν καὶ δύσπεπτον ὕ-
δωρ του, τὸ Λαύριον, λέγομεν, μὲ πάντα τὰ ἀνωτέρω προ-
τερήματά του, μᾶλλον ὕψιν μεγίστου ἐργαστασίου μετὰ
τῶν παραρτημάτων του, ἢ πόλεως παρουσιάζει.

Τοιοῦτο ἐν ὀλίγοις τὸ Λαύριον, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν
τοῦ ὁποίου ἐσπεύσαμεν νὰ παραδοθῶμεν εἰς τὰς ἀγκάλας
τοῦ Μορφέως.

‘Ο πλοῦς

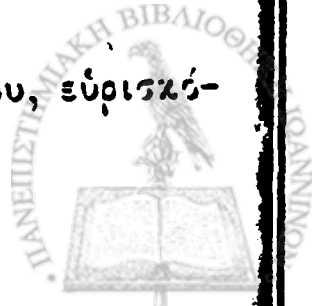
Ἡ σμικρότης τοῦ ἀτμοπλοίου «Νικίου», τοῦ διὰ τὴν
εἰς Μαραθῶνα μεταφορὰν ἡμῶν μισθωθέντος, ἐνέβαλεν
ἡμᾶς τὴν πρωίαν, ὅτε εὐρέθημεν εἰς τὴν ἀποβάθραν, εἰς
πολλὴν ἀμηχανίαν περὶ τοῦ πρακτέου, ἐξ ἧς ὁμως εὐτυ-
χῶς δὲν ἐβραδύναμεν νὰ ἐξέλθωμεν, χάρις εἰς τὸν θηλυκὸν
ρώμαίϊκον νοῦν μας! Πλησίον τοῦ «Νικίου» ἡγκυροβόλει
ἕτερον πλοῖον ἢ «Μαξουέλα», ὀλίγον τι μεγαλείτερον καὶ
πολὺ στερεώτερον τούτου. Πάραυτα λοιπὸν προτείνεται,
συζητεῖται καὶ ἀποφασίζεται, ταχύτερον καὶ αὐτῶν τῶν
ἐν τῷ ἐλληνικῷ κοινοβουλίῳ ψηφίζομένων ἐνίοτε νομο-
σχεδίων, νὰ ναυλώσωμεν καὶ τοῦτο πρὸς μεταφορὰν μας,
καὶ οἱ μὲν ἡμίσεις νὰ ἐπιβῶσι τοῦ «Νικίου», οἱ δὲ τῆς
«Μαξουέλης», ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπῆρεν ὁ «Νικίας» τὴν ἑκτὴν πρωινήν ὥραν, φέρων ἐπὶ τῶν γεροντικῶν ρώτων του ἐνενήκοντα περίπου ζωηροὺς καὶ σφριγῶντας νεανίας, οἵτινες ἐφρόντισαν μὲν νὰ παραλάβωσι λαγοῦτα καὶ βιοῶντὰ πρὸς διασκέδασίν των κατὰ τὸν πλοῦν, δὲν ἐσκέφθησαν ὅμως ποσῶς περὶ τοῦ σπουδαιότερου, δηλαδὴ τοῦ προγεύματος των. Μετ' ὀλίγυν δ' ἐπιβιβάσθέντες τῆς «Μαξουέλης» καὶ οἱ ὑπολειπόμενοι μετὰ τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ, περιεμένομεν τὴν θέρμανσιν τοῦ ὕδατος καὶ τὴν ἐτοιμασίαν πάντων τῶν διὰ τὸ ταξείδιον ἀπαραιτήτων καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ ἀπόπλου τῶν συναδέλφων μας ἀπεπλεύσαμεν καὶ ἡμεῖς.

Ἡ ἐλαφρὰ καὶ ταχεῖα «Μαξουέλα» δὲν ἐβράδυνεν ἀφ' οὗ ἤρε τὴν ἄγκυραν, νὰ κάμψῃ τὴν ἄκραν τοῦ λιμένος τοῦ Λαυρίου καὶ νὰ στραφῇ πρὸς βορρᾶν, πλέουσα ἤδη μετὰ τοῦ Θορικοῦ καὶ τῆς ὑπὸ ποιμένων καὶ κυνηγῶν μόνον ἐπισκεπτομένης νησίδος Ἑλένης (Μακρονήσου). Παραπλέοντες τὴν θέσιν Βρωμθκούσι, εἶδομεν σποραδικῶς ἀνεωγμένους μελαίνας ὀπάς, ἀφ' ὧν πρό τινων ἐτῶν ἐξήγαγον μεταλλοῦχον γῆν. Αἱ ὀπαὶ αὗται ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὰς εἰσόδους τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Κρήτης ὑπαρχόντων ὑπογείων σπηλαίων, ἅτινα νομίζει τις ὅτι ἡ Θεία Πρόνοια, προβλέπουσα τὴν τύχην τῶν δυσμοίρων κατοίκων τῆς νήσου ταύτης, κατεσκεύασεν αὐτὰ, ὅπως χρησιμεύωσιν ἐκάστοτε ἀσφαλῆ ἄσυλα εἰς τοὺς διαφεύγοντας γέροντας καὶ παιδία τὰς αἰμοχαρεῖς ὀρδὰς τοῦ βαρβάρου κατακτητοῦ.

Μετὰ πλοῦν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας περίπου, εὕρισκό-

μεθα ἔξωθεν τοῦ λιμένος τῶν Πρασιῶν (Πόρτο-Ράφτη), ὑπόθεν ἐξέπλεον τὸ πάλαι αἱ διὰ τὴν Δῆλον ἱερὰ νῆες. Πρὸ τοῦ λιμένος τούτου ὑψοῦται ἀπόκρημνος νησίς, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὁποίας ὑπάρχει, καθόσον ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου, ἡμικχτεστραμμένον ἄγαλμα, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐμορφώθη εἰσέτι ἀσφαλῆς καὶ βεβαία γνώμη, τῶν μὲν ἀποδιδόντων αὐτὸ εἰς αὐτοκράτορά τινα Ῥωμαῖον, τῶν δὲ εἰς ἡρώα τινα Ἐρυσίχθονα, ἐκεῖ λατρευόμενον.

Οὐρανός, θάλασσα καὶ ἄνεμος τὰ πάντα ἡνύουν ἡμέρας. Ἡ εἰς τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ βίου της εἰσελθοῦσα τὴν ἡμέραν ἐκείνην «Μαξουέλα», ἐπωφελουμένη τῆς εὐνοίας ταύτης, διέσχισε τὴν θάλασσαν, ὡς δελφίν. Ὁρθιοὶ δὲ ἡμεῖς παρετηροῦμεν τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν μετ' ἄκρας περιεργείας, ἣν ὅμως ἠναγκάσθημεν νὰ μετριάσωμεν πρὸς στιγμὴν, ὑποχωροῦντες εἰς τοὺς φοβεροὺς κνισμοὺς τῶν ἀδιακρίτων καὶ ὀχληρῶν στομάχων μᾶς, σπεύσαντες νὰ πληρώσωμεν αὐτούς, καθ' ἣν ὥραν οἱ μίλιά τινα προπλέοντες συναδέλφοι ἡμῶν ἀπετέλουν θεῖαν ἁρμονίαν, ἀναμιγνύοντες τοὺς ἡχούς τῶν βιολίων καὶ λαγούτων μὲ τὰς ἐντόνους διαμαρτυρίας τῶν ἀτυχῶν στομάχων των.

Ἦδη ἡ κατῆφεια καὶ ἡ μελαγχολία παντελῶς ἐξέλειπον, γενικὴ δ' εὐθυμία ἐζωγραφεῖτο εἰς τὰ πρόσωπα πάντων, οὐδ' αὐτῶν τῶν σοβχωτέρων ἐξαιρουμένων. Μετὰ μικρὸν ἐπῆλθεν ἡμῖν ἡ σφιδρὰ ἐπιθυμία τοῦ νὰ φθάσωμεν τοὺς προπλεύσαντας συναδέλφους μᾶς— οὐχὶ βεβαίως ὅπως δώσωμεν αὐτοῖς τὸν ἄρτον καὶ τυρὸν διὰ νὰ προγευματίσωσιν, ἀλλὰ... θὰ τὸ ἴδωμεν κατωτέρω—καὶ πρὸς

τοῦτο περιεκυκλώσαμεν τὸν πλοίαρχον, παρακαλοῦντες αὐτὸν ν' αὐξήσῃ τὴν ταχύτητα τῆς «Μαξουέλης». Προθύμως οὗτος ἐξετέλεσε τὴν παράκλησίν μας, προσθεὶς σύναμιν, πρὸς μεγάλην ἡμῶν χαράν, ὅτι θὰ τοὺς ἀφίναμεν καὶ ὑπίσω, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἀληθῶς ὁ πλοίαρχος δὲν ἐψεύσθη ὑποσχεθεὶς ὅτι θὰ ἀφίναμεν ὀπίσω τοὺς συναδέλφους μας, διότι μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας, ἀφ' οὗ ἐπεταχύνθη ὁ δρόμος τῆς «Μαξουέλης», ἐχαιρετίζομεν τοὺς ἐπιβάτας τοῦ «Νικίου» δι' ὀξέων συριγμῶν, μὴ παραλείψαντες νὰ ρίψωμεν πρὸς αὐτοὺς καὶ τινὰ τεμάχια ἄρτου πρὸς κατάπαυσιν τῆς φοβερῆς πείνης των, ἅτινα ὁμως ἐκεῖνοι ἱπποτικῶς φερόμενοι ἐξεσφενδόνιζον καθ' ἡμῶν μετὰ πολλῶν σκωμμάτων.

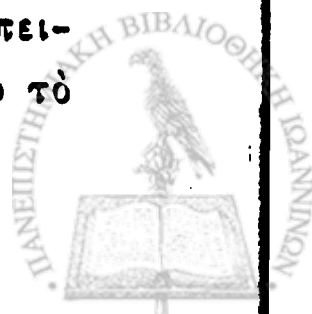
Ἀποῦ, ἐπ' ἄρκετὸν σκώπτοντες ἀλλήλους, ἐχαιρετίσθημεν διὰ τῶν δυσήχων συριγμῶν τοῦ ἀτμοπλοίου, προεχωρήσαμεν, ἀφέντες αὐτοὺς κατὰ πολὺ ὀπίσω.

Ἐπὶ τῆς πρώρας ἱστάμενοι, παρατηροῦμεν τὴν ὅλον ἐν εὐκρινέστερον φαινομένην ἱστορικὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, τερπόμενοι ἐκ τῆς θέας αὐτῆς καὶ τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων, τῶν γηραιῶν τούτων μαρτύρων τῆς ἀξιομνημονεύτου μάχης, οἵτινες, ἐὰν ὠμίλουν, τίς οἶδε περὶ πόσων πάντη ἀγνώστων ἢ ἀμφισβητουμένων θὰ ἐπληροφόρουν ἡμᾶς. Τὴν δεκάτην καὶ ἡμίσειαν πρωινὴν ὥραν τέλος ἐρρίπτομεν τὴν ἄγκυραν, ἐκεί ὅπου πρὸ δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἑξακόσiai βαρβαρικάι τριήρεις ἠγκυροβόλουν, στένουςαι ὑπὸ τὸ βάρος ἀγροίκων κατακτητῶν. Δὲν εἶχεν εἰσέτι παύσῃ κινουμένη ἡ νικητρία «Μαξουέλα» καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς συρομένη λυμὸς ἐπληρώθη ἐν ἀκαρεὶ ὑπὸ τῶν

ἀνυπομονωτέρων· μετ' αὐτὴν δ' ἐπληρώθη, ῥιφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ τοῦ ἀτμοπλοίου ἰδιαιτέρα μικρὰ λέμβος, ἐνῶ συγχρόνως σχεδὸν Μαραθώνιοι τινες καθελκύσαντες δύο λέμβους μεγάλης· ὡς ἐφάνησαν ἡμῖν, ἀρχαιολογικῆς ἀξίας ἢ ναυπηγικῆς στερεότητος, ἔπλευσαν πρὸς τὸ σκάφος, ὅπως μᾶς εἴπωσι τὸ «καλῶς ὀρίστε, παιδιά», φωνάζοντες συγχρόνως εἰς ἐπήκοον πάντων ὅτι «γὰρ χατήρι θά σας βγάλουμε γὰρ τέσσερης δεκάρες τὸ ὄνημα»· ἰδόντες ὅμως ψευθείσας τὰς χρυσὰς ἐλπίδας των, περίλυποι ἀνεκρούσαντο πρύμναν, ὡς τάχιστα. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡγκυροβόλησε καὶ ὁ «Νικίας». Γενικὴ δὲ ἤρξατο ἀποβίβασις, ἥτις, σθμειωτέον, δὲν ἦτο ἐστερημένη κινδύνου, διότι, μὴ ὑπαρχούσης ἀποβάθρας, ἠναγκαζόμεθα, ἀφοῦ ὠθήσαμεν τὰς λέμβους ὅσον ἡδυνάμεθα ἔξω, νὰ πηδῶμεν εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ἀμμώδους παραλίας, ἐφ' ἧς ποτε καθ' ὁμοιον ἴσως τρόπον ἀπεβιβάσθησαν τὰ ἀπειρα πλήθη τῶν βαρβαρικῶν νηῶν. Συγκίνησις ἱερὰ, συγκίνησις ἀπερίγραπτος κατέλαβεν ἡμᾶς, ἀναλογισθέντας, ἅμα εὐρέθημεν ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅτι ἐπορευόμεθα πρὸς τὸν σωζόμενον εἰσέτι τάφον τῶν πεσόντων κατὰ τὴν μάχην ὑπερασπιστῶν τῆς Ἐλευθερίας, ἵνα ἀκροασθῶμεν, ἐπ' αὐτοῦ τούτου ἰστάμενοι, τῆς ἐξιστορήσεως τοῦ θαυμαστοῦ κατορθώματος αὐτῶν, ἐκτίνοντες οὕτω φόρον ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτούς.

Ἐπὶ τοῦ πεδίου

Χαῖρε ἱερὰ γῆ, ἐφ' ἧς τὸ πρῶτον ὑφ' Ἑλλήνων ἐταπεινώθη ἡ ἀγέρωχος Περσία! Χαῖρε ἱερὸν ἔδαφος, ἐφ' οὗ τὸ

πρῶτον ἔλαβον πικρὰν πεῖραν τῆς Ἑλληνικῆς ἀνδρείας οἱ ἀλαζόνες καὶ ἀήττητοι θεωρούμενοι βάρβαροι καταπατηταὶ τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων δικαίων! Χαῖρε ἐνδοξὸν πεδῖον, ἐν ᾧ κατὰ πρῶτον ἐδιδάχθησαν οἱ πρόμαχοι δύο Ἑλληνίδων πόλεων νὰ καταφρονῶσι καὶ κατανικῶσι τὸν ἀπειρον ἀριθμὸν ἀγροίκων δούλων, οὐδέποτε γευσαμένων τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἑλευθερίας. Χαίρετε ψυχαὶ τῶν ἐνδόξως ἐνταῦθα πεσόντων, αἱ περιϊπτάμεναι ἴσως νῦν ἀνωθεν ἡμῶν! Ἐνδοξοὶ νεκροί, ἀναπαύθητε ἐν τῷ τάφῳ ὑμῶν. Θαυμάσται τῆς μεγαλοψυχίας καὶ λάτρεϊς τῆς μνήμης ἡμῶν, ἦλθομεν ὅπως ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς ἴδωμεν τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἀγωνιζόμενοι εὔρετε τὸν ἐνδοξὸν θάνατον.

Αὗται αἱ λέξεις ἐξῆλθον, ὡς προσευχὴ τῆς καρδίας ἡμῶν, ὅτε εὐρέθημεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Μαραθῶνος.

Μαραθῶνιοὶ τινες προὔπῃντησαν μετ' ὀλίγον ἡμᾶς μετ' ἐγγωρίων μουσικῶν ὀργάνων, ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν ὁποίων ἐπορεύθημεν μέσῳ τῶν ἐσπαρμένων ἀγρῶν πρὸς τὸν μικρὸν γήλοφον¹, ἔνθα, ὡς τινες νομίζουσιν, ἐτάφησαν οἱ ἐν τῇ μάχῃ φονευθέντες ἐλεύθεροι Ἀθηναῖοι. Ἀπὸ τοῦ σωροῦ² τούτου γίνεται καταφανὴς ἅπασα ἡ πεδιάς, ἥτις εἶνε ἐπιμήκης καὶ ἀρκούντως εὐρεῖα. Μέγα ἔλος ἐσχάτως ἀποξηρανθὲν ἐκάλυπτε τὸ πλεῖστον βορειανατολικὸν μέρος αὐτῆς· ἕτερον δὲ μικρότερον τοῦ πρώτου καλύπτει τὸ παρὰ τὴν παραλίαν μεσημβρινοδυτικὸν μέρος αὐτῆς.

¹ Σημ. Κατὰ τὰς ἐσχάτως γενομένας ὑπὸ τοῦ κ. Σηλῆμαν ἀνασκαφὰς ἀπεδείχθη ὅτι οὗτος δὲν εἶνε ὁ τάφος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ προϊστορικὸς τις τύμβος.

² Σημ. Οὕτω καλεῖται κοινῶς ὁ ὡς τάφος τῶν Ἀθηναίων ὑποτιθέμενος γήλοφος.

Ἡ πεδιάς περιβάλλεται ἀπὸ τριῶν μερῶν ὑπὸ τῶν ἐξῆς ὁρέων : ὑπὸ τοῦ Βριλησσοῦ (Πεντελικοῦ), τοῦ Ἀφορισμοῦ, ἐφ' οὗ ἔκειτο τὸ ἱερόν τέμενος τοῦ Ἡρακλέους (Ἡράκλειον), παρ' ᾧ ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἔνθα, ὥς τινες νομίζουσιν, ἔκειτο ὁ ἀρχαῖος Μαραθῶν, (πλησίον δηλαδὴ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Βρανά), ἐν ᾧ κατ' ἄλλους ἔκειτο ἐν τῇ θέσει τοῦ νῦν Μαραθῶνος καὶ, κατὰ τὸν Πρῶσσον λοχαγὸν Escheburg, κάτωθεν τοῦ Βρανᾶ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Κοτρῶνι Σταυροκοράκι καὶ ὑπὸ τῆς Δρακονέρας, ἧς ἡ καλουμένη Κυνόσουρα ἄκρα, εἰσχωροῦσα βάθως εἰς τὴν θάλασσαν προφυλάσσει ἀπὸ τὴν ὁρμὴν τοῦ βορρᾶ τὸν ὅρμον τοῦ Μαραθῶνος. Πρὸς Ν τῆς πεδιάδος ἔκειτο ὁ Προβάλινθος, ὅστις μετὰ τοῦ Μαραθῶνος, Τρικυρῦθου καὶ Οἰνόης ἀπετέλουν τὴν τετράπολιν τοῦ Μαραθῶνος, πλησίον δὲ τοῦ Προβαλίνθου παρὰ τὴν ἀκτὴν ὑπῆρχε ναὸς τις πιθανῶς τῆς Ἑλλωτίδος Ἀθηνᾶς.

Συσπειραθέντες μετ' ὀλίγον πέριξ τοῦ σ. ἡμῶν καθηγητοῦ ἐπὶ τοῦ σωροῦ, διεμοιράσθημεν διὰ λαχνοῦ τριάκοντα ἀντίτυπα τοῦ τοπογραφικοῦ χάρτου τῆς πεδιάδος, τοῦ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς τῶν Ὑπαξιωματικῶν ἐκπονηθέντος ἐν ἔτει 1887, μεθ' οὗ ἠκροάσθημεν τῆς γλαφυρωτάτης αὐτοῦ ῥηγήσεως περὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης μάχης.

Ἡ μάχη

Ἐπὶ τοῦ σωροῦ ἱστάμενοι καὶ ἀκροώμενοι τῆς ἐξιστορήσεως τῆς ἀνίσου ἐκείνης πάλης τῆς Ἐλευθερίας πρὸς τὴν δουλείαν, τῆς ἀγροικίας καὶ βαρβαρότητος πρὸς τὸν

πολιτισμόν, ἐνομιζόμεν ὅτι τῷ ὄντι ἐβλέπομεν τοὺς εἰκο-
 σακισχιλίους Ἀθηναίους καὶ Πλαταιεῖς, συναριθμουμένων
 καὶ τῶν δούλων των, ἐστρατηπεδευμένους παρὰ τὸν Βραγᾶ
 καὶ ἀπέναντι αὐτῶν τοὺς τριπλασίους βαρβάρους τοῦ Δά-
 τιδος καὶ Ἀρταφέρνης, ἐτοίμους νὰ συγκρουσθῶσιν, ἐτοί-
 μους ν' ἄλληλοσφαγῶσιν. Ἐφανταζόμεθα ὡς πραγματικᾶ
 ὅσα ἠκούομεν, τὰς κινήσεις τῶν δύο στρατῶν, τοὺς στρα-
 τηγοὺς τρέχοντας ἄνω καὶ κάτω, διατάσσοντας ἢ παρυ-
 τύνοντας τοὺς ἑαυτῶν. Ἐβλέπομεν τὴν καταιγίδαν ἐτοί-
 μην νὰ ἐκραγῇ καὶ ἡ καρδίᾳ μας ἠγωνία καὶ ἐφοβεῖτο διὰ
 τοὺς ὀλιγωτέρους, διὰ τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν ἱερωτέρων
 καὶ προσφιλεστέρων αὐτοῖς.

Ἡ κρίσιμος στιγμή ἐπέστη. Ἡ πρόμαχος Ἀθηνᾶ καὶ οἱ
 λοιποὶ θεοὶ εὐμενῶς ἐδέχθησαν τὴν προσενεχθεῖσαν αὐτοῖς
 θυσίαν ὑπὸ τοῦ πολεμάρχου Καλλιμάχου. Ὁ στρατηγὸς
 τῆς ἡμέρας, ὁ Μιλτιάδης, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς συμπλοκῆς.

Ἦδη πληροῦσι τὰ ὦτα ἡμῶν ἡ βοὴ τῶν ἀδόντων τὸν
 πολεμικὸν παιθνα: «ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε», καὶ
 αἱ ἰαχαὶ τῶν ἀπειραρίθμων βαρβάρων. Ἐσκιρτῶμεν ἐκ χα-
 ρᾶς μεμιγμένης μετὰ φόβου, νομίζοντες ὅτι ἐβλέπομεν
 τοὺς Ἕλληνας μετὰ θάρρους ἐφορμῶντας κατὰ τῶν πολε-
 μίων, οἵτινες ὁμως ὑποδέχονται αὐτοὺς μὲ τὰ βραχέα
 ξίφη των. ἠκούομεν τὴν κλαγγὴν τῶν συγκρουομένων
 ὀπλων καὶ ἀσπίδων, τὰς «οἰμωγὰς τε καὶ εὐχολὰς ὀλλύν-
 των καὶ ὀλλυμένων». Πανταχύθεν καὶ ἐκατέρωθεν μά-
 χονται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀνδρείας, μετὰ τοῦ αὐτοῦ πεί-
 σματος. Στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται, οἱ πάντες ἐξ ἴσου
 μάχονται.

Ἀγανάκτησις κατέλαβεν αἴφνης ἡμᾶς καὶ ἠγωνιώμεν, μὴ δυνάμενοι νὰ δράμωμεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν τῷ κέντρῳ εὐαρίθμων ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην καὶ Θεμιστοκλέα τεταγμένων, οἵτινες ἀδυνατοῦντες νὰ ἀναχαιτίσωσι τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ κέντρον τῆς βαρβαρικῆς στρατιᾶς λογάδας, Πέρσας καὶ Σάκας, ἐνδίδουσι τέλος εἰς τὴν ὁρμὴν αὐτῶν καὶ ὑποχωροῦσι.

Τύχη ἀγαθὴ! Ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ ἐκείνῃ στιγμῇ οἱ περὶ τὰ κέρατα μαχόμενοι ὑπὸ τοὺς Καλλίμαχον, Μιλτιάδην καὶ Ἀρίμνηστον, βλέποντες τὴν ὑποχώρησιν τῶν ὁμοφύλων, διπλασιάζουσι τὰς δυνάμεις των, ἀναλαμβάνουσι νέον θάρρος καὶ ἐφορμῶσιν, ὡς μαινόμενοι, κατὰ τῶν, ὡς ἐκ τούτου, ἀναθαρρησάντων βαρβάρων, οἵτινες εὐρόντες τοιαύτην ἀπροσδόκητον ἀνδρείαν καὶ θάρρος παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ ἀπελπισθέντες ἐπὶ τέλος ὅτι θὰ ἐνσπείρωσι τὸν πανικὸν εἰς τὰς ἀραιὰς τάξεις τούτων, κυριεύονται ὑπὸ φόβου καὶ τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀφίνοντες ἀνυπεράσπιστα τὰ εὐρέα δουρικᾶ νῶτά των εἰς τὰ φονικὰ κτυπήματα τῶν νικητῶν Ἑλλήνων.

Νίκη! Νίκη! ἀνεκράξαμεν καθ' ἑαυτούς, νομίσαντες ὅτι τῶν ἑβλέπομεν τοὺς βαρβάρους καταδιωκομένους πανταχόθεν μέχρις αὐτῶν τῶν πλοίων, ἵτινα οἱ νικηταὶ προσεπάθουν νὰ συλλάβωσιν ἢ πυρπολήσωσι, πρὸς ἐντελὴ ὕλην τῶν ἐπιδρομέων, ἵνα μὴδεῖς, σωθεῖς, ἀναγγεῖλῃ τὴν πανωλεθρίαν αὐτῶν εἰς τὸν ὑπερήφανον βασιλέα, τὸν ἀνυπομύονως περιμένοντα νὰ ἴδῃ συρμένους τοὺς Ἀθηναίους ὀπίσθεν τῶν πολεμικῶν ὁρμάτων τοῦ.

Ταῦτα πάντα ἀναπαριστῶντο ἐν τῇ ζωηρᾷ φαντασίᾳ

ἡμῶν, ἀκρουωμένων τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐν Μαραθῶνι γεγόνотων, ἐνθουσιωδῶς δὲ ἠρωτῶμεν ἑαυτοὺς πότε θὰ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν θὰ φανῶμεν ἀντάξιοι τοιούτων προγόνων, τιμωροῦντες τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας ἐπελθόντας κατακτητάς, δι' ὅσους φόνους, ἀνοσιουργίας καὶ βδελυγμίας διαπράττουσι κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ μακροῦ χρόνου.

Οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν νίκην περιφανῇ, θύσαντες τῇ Ἑλευθερίᾳ ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους βαρβάρους μετὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ἀρχηγῶν των, τοῦ Δάτιδος, ἀλλὰ τὴν νίκην ταύτην ἐξηγόρασαν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ γενναίου πολεμάρχου των, Καλλιμάχου, τοῦ στρατηγοῦ Στησιλάου καὶ ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο ἀνδρείων μαχητῶν μετὰ τοῦ φοβεροῦ Κυναιγείρου, τοῦ τολμήσαντος νὰ κρατήσῃ διὰ τῶν χειρῶν του βαρβαρικὴν τριήρην.

Κατὰ τὰ ἐκ τῶν τοπογραφικῶν μελετῶν τοῦ Ἀγγλοῦ συνταγματάρχου Leake, τοῦ Filing καὶ τοῦ Πρώσσου λοχαγοῦ Eschenburg πορίσματα περὶ τῆς χωρητικότητος τῆς πεδιάδος, ὁ ὑπὸ τινων ἱστορικῶν ἀναφερόμενος ἀριθμὸς τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν αἰμίνηστον μάχην, εἶνε λίαν ἐξωγκωμένος.

Μεταξὺ τῶν μαχητῶν πιθανῶς νὰ ὑπῆρχον καὶ ἵππεῖς, ἀλλ' οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ πολεμήσωσιν ὡς οἱ πεζοὶ ἐλλείψει ἵππων.

Τὸ γεῦμα

Περαιτωθείσης τῆς ἐξιστορήσεως τῆς μάχης, κατήλθομεν τοῦ σωροῦ καὶ ἐκαθίσσαμεν ἀλλὰ κλέφτικα ἐπὶ τῆς χλόης ὑπὸ τὴν σκιὰν μεγάλης ἀγριαχλαδιάς, ὅπου ἀνέμενον ἡμᾶς

ἱκανοὶ ἄρνοι, ἐπιμελῶς καὶ ἐντέχνως ἐψημένοι ὑπὸ χω-
ρικῶν καὶ κλητῆρων τινῶν τοῦ Ἑθ. Πανεπιστημίου, πρὸς
τοῦτο πορευθέντων ἐκεῖσε διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τῆς προτεραιίας.
Τοὺς ἄρνους τούτους ἐκλαβόντες τινές—ἐννοεῖται ἐκ τῶν
ξενηστηκομένων ἐπιβατῶν τοῦ Νικίου—ὡς Πέρσας, ἐφώρ-
μησαν ἀκράτητοι κατ' αὐτῶν, καὶ φοβερὸς συνήφθη ἁγών,
περὶ τοῦ τίς πρῶτος νὰ ἐκδικηθῇ, καταβροχθίζων τρυφε-
ρόν τι τεμάχιον ἐκ τῶν ἄρνων τούτων, οὗς, ὡς ἐκ θαύμα-
τος, ἔσωσαν πρὸς στιγμὴν ἀπὸ τῆς δικαίας ἐκδικήσεως τῶν
πειναλέων ἢ γενναιότης καὶ αἱ ἔντονοι διαμαρτυρίαι τῶν
κλητῆρων, οἵτινες, μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τούτων, καταμε-
λίσαντες διένειμον ἡμῖν ἐξ ἴσου τούτους, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ
ὀρεκτικὰ ὕψα, ἅτινα κατεβροχθίσαμεν σταυροποδητεῖ
ἐπὶ τῆς χλόης καθήμενοι. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀλη-
θοῦς κλέφτικου ἐκείνου γεύματος, — διότι ἐκτὸς ποτη-
ρίων τινῶν καταλλήλων οὐδὲν ἕτερον ἐκ τῶν ἀπαραιτή-
των ἐπιτραπεζίων σκευῶν εἶχομεν, — ἐπανηλθεν ἡ πρὸς
στιγμὴν ἔνεκα τῆς πείνης καὶ τῆς συγκινήσεως ἐκλείψασα
προτέρα εὐθυμία, ἣτις ἐπηυξήθη χάρις εἰς βυτίον πλη-
ρες ἐκλεκτοῦ Μαραθωνίου οἴνου, τῇ μαγικῇ δυνάμει τοῦ
ὁποίου ἐπληρώθη μετ' ὀλίγον ἡ ἀτμόσφαιρα παντοειδῶν
ἁσμάτων. Μετ' ὀλίγον, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἐχορεύσαμεν τὸν
συρτὸν, ἡγουμένου ὁτὲ μὲν τοῦ δημάρχου, ὁτὲ δὲ τοῦ ιερέως
τοῦ Μαραθῶνος, ὑπὸ τοὺς ἀρμονικωτάτους ἤχους τῆς ἐκ
βιολίου, λαγούτου, πίπιζας καὶ γταουλίου ἀποτελούμενης
ὀρχήστρας μας!

Ἐπιστροφή

Δύο ὥρας περίπου διήρκεσε τὸ γεῦμα καὶ ὁ χορὸς ἡμῶν.

Ἀποχαιρετίσαντες τελευταῖον τοὺς ἱεροὺς τόπους καὶ λαβόντες ἐκεῖθεν ἕκαστος ἀντικείμενόν τι πρὸς ἀνάμνησιν τῆς αὐτόσε μεταβάσεώς μας, ἐτράπημεν τὴν πρὸς τὴν παραλίαν ἄγουσαν, ἣτις, εἰς τινὰς συναδέλφους, ὀλίγον τι περισσότερον τοῦ δέοντος πiónτας, ἐράνη ὅτι δὲν ἦτο τόσο στερεὰ καὶ ὁμαλή, ὥς παραπονούμενοι ἐτραύλιζον.

Μετὰ τὴν ἐπιβίβασιν πάντων, καθ' ἣν τινες ἐκ τῶν ἐκλαβόντων τὸ ἔδαφος τοῦ Μαραθωνίου πεδίου κινητὸν ὑπέστησαν ἀκούσιον ψυχρολουσίαν μεγάλως ὠφελήσασαν αὐτοὺς, τὰ ἀτμόπλοια ἀπῆρον κατευθυνόμενα πρὸς τὸ Λαύριον καὶ πλέοντα παραπλεύρως, οὕτως ὥστε, ἡ καθ' ὅλον τὸν πλοῦν ἀνακρουομένη ἐπὶ τοῦ «Νικίου» μουσικὴ ἤκούετο καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιβάτων τῆς «Μαξουέλης», οἵτινες ἐχόρευον, ὥς καὶ οἱ ἐπιβάται τοῦ «Νικίου». Ὑπὸ τοιούτους ὅρους κατεπλεύσαμεν αἰσίως εἰς Λαύριον ὀλίγον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου.

Ἀνάψαντες δὲ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μας τὰς λαμπάδας, ἃς θὰ μετεχειριζόμεθα διὰ τὴν ἀπὸ τὸ Σούνιον εἰς Λαύριον πεζοπορίαν μας, — ματαιωθείσης τῆς εἰς τὸ Σούνιον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ αὐτόθι ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς μεταβάσεώς μας ἔνεκα τῆς βραδύτητος τοῦ «Νικίου», — περιήλθομεν μετὰ τῆς μουσικῆς τὴν πόλιν ἄδοντες καὶ διασπείροντες τὴν εὐθυμίαν καὶ τὴν φαιδρότητα. Εἵτα διηυθύνθημεν πρὸς τὴν ἀναμένουσαν ἡμᾶς ἑκτακτον ἀμαξοστοιχίαν καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν καὶ ζητωκραυγῶν τοῦ πληροῦντος τὸν σταθμὸν περιέργου κόσμου, ἐνθουσιασθέντος ἐκ τῆς ἀποχαιρετιστηρίου προσφωνήσεώς τινος τῶν συναδέλφων μας.

ὑπὸ τὸ φῶς δὲ τῶν βεγγαλικῶν καὶ τῶν λαμπάδων ἀφικόμεθα εἰς Ἀθήνας τὴν ἐνδεκάτην ἐσπερινὴν ὥραν τῆς Κυριακῆς, ὅτε καὶ ἔληξεν ἡ ἐκδρομὴ μας αἰσίως, καταλιποῦσα ἀνεξιτήλους ἐντυπώσεις καὶ μεγάλως ὠφελήσασα τοὺς μετασχόντας αὐτῆς.

Εἰς Ἀχαρνας

Τῆς ἐκδρομῆς ταύτης, τῆς γενομένης πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ἀχαρνῶν (Μενιδίου) εὐρεθέντος ἀρχαίου τάφου, ἔδει νὰ συμμετάσχωσιν, ἂν ὅχι πάντες οἱ πρωτοετεῖς καὶ δευτεροετεῖς φοιτηταὶ τῆς Νομικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τούλάχιστον οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν, διότι ὅχι μόνον ὀλίγας ὥρας θὰ διήρκει, ἀλλ' ἦτο καὶ ἀπηλλογμένη τῶν δαπανῶν καὶ τῶν ὀχληρῶν προετοιμασιῶν τῶν προηγουμένων ἐκδρομῶν.

Περὶ συμμετοχῆς τῶν τριτοετῶν καὶ τεταρτοετῶν φοιτητῶν τῶν εἰρημένων Σχολῶν, εἰς τὰς τοιαύτας ἐκδρομὰς, οὐδὲ λόγος δέον νὰ γίνηται, διότι προαλειφόμενοι οὗτοι διὰ τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις, δὲν δύνανται ἀζημίως νὰ δαπανῶσι τὸν πολυτιμότεον αὐτῶν χρόνον περὶ τὰ τοιαῦτα.

Μεθ' ὅλας ὅμως τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας εὐκολίας, οἱ ἐκδραμόντες δὲν ὑπερέβημεν τοὺς τεσσαράκοντα πέντε!

Τινὲς θὰ νομίσωσιν ἴσως ὅτι αἰτία τούτου ἦτο ἡ μελέτη μας, ἢ ἡ ἔλλειψις θαυμασμοῦ πρὸς τὰ ἀθάνατα ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἃτινα κινοῦσι τὸν θαυμασμὸν ὁλοκλήρου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ὁχι! Ἡμεῖς τοιούτους λόγους δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, διότι ὀλίγοι, ἵνα μὴ εἴπωμεν οὐδεὶς, εἶνε οἱ φοιτηταὶ οἱ μελετῶν-

τες καὶ τὰς Κυριακὰς καὶ διότι γνωστὰι τυγχάνουσιν αἱ ὑπὸ φοιτητῶν περὶ ἀρχαίων μνημείων καὶ τῆς διασώσεως αὐτῶν δημοσιευθεῖσαι πραγματεῖαι. Ὁ μόνος λόγος, καθ' ἡμᾶς, εἶνε ἡ τετράωρος περίπου ὁδοιπορία εἰς ἣν οὕτοι θὰ ὑπεβάλλοντο· λέγομεν δὲ τοῦτο, ὁρμώμενοι ἐκ τῆς ἀκατανοήτου ἀποστροφῆς, ἣν αἰσθάνονται πρὸς τὴν γυμναστικὴν πάντες οἱ σπουδασταί, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων.

Εἶνε λίαν ἀπελπιστικὸν τῇ ἀληθείᾳ οἱ σπουδασταί, τὸ ἄνθος τῆς νεολαίας, τὸ καύχημα τῆς πολιτείας, ἡ ἐλπίς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ν' ἀποφεύγῃ τὴν γυμναστικὴν καὶ πᾶσαν ἐνασχόλησιν, συντελοῦσαν εἰς ἐπίρρωσιν τοῦ σώματος καὶ ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος.

Οἱ σπουδασταί ἐλλείπει ἰδιαιτέρου καταλλήλου γυμναστηρίου καὶ λέσχης, ἀναγκάζονται πρὸς τῇ σπατάλῃ τοῦ χρήματος, νὰ δηλητηριάζωσι τὸν ὁργανισμόν καὶ μαραίνωσι τὰ σώματα αὐτῶν, διὰ τῆς ἀναπνοῆς τῆς δυσώδους, τῆς μεμολυσμένης καὶ ἀνθυγιεινῆς ἐκείνης ἀτμόσφαιρας τῶν καφφενείων καὶ ζυθοπωλείων.

Διὰ τῶν δύο κέντρων, ἃς τὰ ὀνομάσωμεν οὕτω, τοῦ γυμναστηρίου δηλονότι καὶ τῆς λέσχης, οἱ σπουδασταί θ' ἀπηλλάσσοντο τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ παρακάθηνται μετ' ἀνθρώπων τῆς ἐσχάτης κοινωνικῆς ὑποστάθμης, διὰ τῆς ἀναστροφῆς τῶν ὁποίων μολύνουσι καὶ διαφθείρουσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Περὶ τῆς ἰδρύσεως φοιτητικοῦ κυρίως γυμναστηρίου ἔδει νὰ μεριμνήσωσιν πρὸ πολλοῦ αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἑθ. Πανεπιστημίου. Ἡ κανονικὴ καὶ τελεία λειτουργία τοιοῦτου γυμναστηρίου ἔδει νὰ ᾖ ἡ κυριωτέρα φροντίς αὐτῶν, ἅμα τῇ ἐπισήμῳ ἐγκαθιδρύσει των.

Εἵμεθα βέβαιοι ὅτι, ἰδρυομένου ἐν καταλλήλῳ τόπῳ καὶ δαπάναις τοῦ Πανεπιστημίου γυμναστηρίου, λειτουργούν-
τος καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως καὶ
τῆς ὑγιεινῆς, προσίτου δὲ ἄνευ χρηματικῆς τινος δαπά-
νης τοῖς φοιτηταῖς, ὅχι μόνον τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιο-
λογικῶν ἐκδρομῶν προθύμως καὶ ἀθρόοι θὰ μετεῖχον οὗ-
τοι, ἀλλὰ καὶ εἰς μὴ τοιαύτας, κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ
ἄλλας ἑορτὰς, θὰ ἐζήτουν νὰ ὁδηγῶνται ὑπὸ τοῦ διευθυν-
τοῦ τοῦ γυμναστηρίου. Ἀσκούμενοι δὲ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ
πάντες καὶ σχετιζόμενοι διὰ τῆς τοιαύτης πρὸς ἀλλήλους
ἀναστροφῆς, θὰ ἴδρουν ἀναμφιβόλως καὶ λέσχην φοιτητικὴν,
ἣτις μεγάλως θὰ ἐπέδρα πρὸς τελειοτέραν ἀνάπτυξιν καὶ
μόρφωσιν αὐτῶν

Τὴν 27 Μαρτίου 1888 ἅπαντες οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ με-
τάσχῃσι τῆς περὶ οὗ ὁ λόγος ἐκδρομῆς, ὤφειλον νὰ εὑρε-
θῶσι τὴν ἐβδόμην πρωινὴν ὥραν, ἔξωθεν τοῦ ἐν Πατησίοις
ιεροῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Λουκά, ὁπόθεν ἐν σώματι θὰ ἐπο-
ρευόμεθα πρὸς τὸν εἰρημένον τάφον.

Ἀλλὰ μόλις ἀφικόμενοι ἐκεῖ δύο ἐκ τῶν συναδέλφων
ἡμῶν, ἀνήγγειλον ἡμῖν, ὅτι, κατὰ νεωτέραν ἀπόφασιν,
θὰ συνεκεντρούμεθα εἰς τὸν σταθμὸν τῶν σιδηροδρόμων
Ἀττικῆς, «Ἄνω Πατήσια». Πορευθέντες ἐκεῖ εὔρομεν τῷ
ὄντι τὸν σ. ἡμῶν καθηγητὴν μετὰ τινων συναδέλφων σι-
δηροδρομικῶς ἀφικομένων.

Μετ' ὀλίγον, ἔνεκα τῆς προκεχωρηκυίας ὥρας, παραγ-
γείλαντες τῷ ἐκεῖ καφφεπώλῃ νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς τυχόν ἀ-
φιχθισομένους συναδέλφους μας ὅτι ἀπήλθομεν, ἐξεκι-
νήσαμεν πρὸς τὸν τάφον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν νεαροῦ Ἀχαρ-

νέως, διὰ μονοπατίου τινὸς μέσῳ τῶν κατεσπαρμένων ἀγρῶν, συντέμνοντες οὕτω τὴν ἀπόστασιν καὶ ἀποφεύγοντες τὸν ἐνοχλητικὸν κονιορτὸν τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ. Μετὰ εὐχάριστον δὲ μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας πεζοπορίαν, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν τάφον, περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὁποίου ὁ σ. ἡμῶν καθηγητῆς ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ὠμίλησεν.

Ἡ τάφος

Ἡ τάφος οὗτος, ὁ γνωστὸς τοῖς πολλοῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα Λυκόντρυπα, ἀνεκαλύφθη ὅλως τυχαίως ὑπὸ τινων Ἀχαρνέων τῷ 1872, καὶ ἐκαθαρίσθη ἐκ τῶν πληρούντων αὐτὸν χωμάτων καὶ λοιπῶν ἀντικειμένων ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθῆναις Γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἀδείᾳ τῆς Κυβερνήσεως τῷ 1877. Οὗτος ἔχει ὕψος δέκα περίπου μέτρων, διάμετρον δὲ κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ ὀκτώ, καὶ εἶνε κατεσκευασμένος ἐκ λίθων συλλεγέντων, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ εἶδους αὐτῶν δύναται τις νὰ συμπεράνη, ἐκ τοῦ παρακειμένου ποταμοῦ Κηφισσοῦ.

Τὸ σχῆμα τοῦ τάφου τούτου καὶ ἡ κατασκευὴ του εἶνε, ὡς καὶ τῶν ἐν Μυκῆναις εὑρεθέντων τοιούτων, οἷτινες. σημειωτέον, εἶνε μεγαλείτεροι καὶ ἐκ μεγαλειτέρων λίθων κατεσκευασμένοι, πρὸ πάντων δὲ ὁ καλούμενος θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως.

Οἱ ἀρχαῖοι, ὅσάκις ἤθελον νὰ κτίσωσι τάφον τινά, ἐξέλεγον συνήθως λοφίσκον, ὃν ὥρυσσοι κυκλοτερῶς, τὰ δ' ἐξορυσσόμενα χώματα ἔρριπτον πέριξ. Ἀφοῦ ὀρύσσοντες οὕτω, ἔφθανον εἰς ὃ βάθος ἤθελον, ἔθετον ὡς θεμέλια λίαν ὀγκώδεις λίθους καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκτιζον τὸν τάφον διὰ

μικροτέρων λίθων ἄνευ ἀσβέστου ἢ ἐτέρας κολλητικῆς ὕλης, ὅπισθεν ὅμως τῶν κτιζομένων λίθων ἐπεσώρευον οὕτω τὰ περίξ χώματα, ὥστε μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας ἐσχηματίζετο ὁ πρότερος λοφίσκος.

Ὅσῳ προεχώρουν κατὰ τὴν κατασκευὴν, ἐστένουν τὸ πλάτος τοῦ τάφου, μέχρι τῆς κορυφῆς, ὅπου ἤνοῦτο καὶ ἐκαλύπτετο ὑπὸ μικρᾶς πλακός. Ἀποστενοῦντες τὸ οἰκοδόμημα ἐφρόντιζον νὰ ᾖ κάθετον καὶ συμμετρικόν, ὅπερ οὕτω κατασκευασθέν, ὡμοιάζεν ἀνεστραμμένον περίπου πίθον.

Εἰς τὴν θύραν τοῦ τάφου ἄγει δρόμος κατωφερής¹, μήκους τριάκοντα περίπου μέτρων καὶ πλάτους τριῶν, κατασκευασθεὶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων.

Ἡ θύρα, κατεσκευασμένη ἐκ μεγάλων λίθων, ἔχει πλάτος κατὰ τὴν βάσιν ἐνὸς μέτρου καὶ 70 % τοῦ μ., ὕψος τριῶν μέτρων καὶ 32 % τοῦ μ. καὶ ἐμβαδὸν τριῶν μέτρ. καὶ 35 % τοῦ μ. Ἀνωθεν αὐτῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μέρους τοῦ οἰκοδομήματος εἰσὶ τεθειμένοι τέσσαρες ἀρκετὰ ὀγκώδεις καὶ ἐπιμήκεις λίθοι, τὸ πλεῖστον τοῦ βάρους τῶν ὁποίων, ἔνεκα τοῦ τρόπου τῆς τοποθετήσεώς των, πίπτει ἐπὶ τῶν πλαγίων τοιχωμάτων τῆς θύρας.

Ἡ θύρα τοῦ τάφου ἐνόσῳ ὑπῆρχον μέλη τοῦ γένους εἰς ὃ ἀνήκεν οὗτος, δὲν ἐκλείετο ἐντελῶς, ἀλλὰ μέχρις ὕψους τινός· ὅτε ὅμως ὁ τάφος ἐπληροῦτο, ἢ τὰ μέλη τοῦ γένους ἐξέλειπον, τότε ἐκλείετο ἐντελῶς διὰ τοίχου.

Ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ εὐρέθησαν, ἐκτὸς κρανίων καὶ ὀ-

¹ Σημ. Ἵνα ἐννοήσῃ τις τὴν κατωφέρειαν τοῦ δρόμου, δεόν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι οὗτος πρὸ τῆς θύρας ἔχει ὕψος ὀκτὼ μέτρων, ἐνῶ εἰς τὸ ἄκρον ἐνὸς μέτρου μόνον.

στῶν τινων, ἀργυρᾶ τινα καὶ χρυσᾶ ἀντικείμενα ἐξ ἐκείνων, ὅτινα συνείθιζον οἱ ἀρχαῖοι νὰ κλείωσιν ἐν τοῖς τάφοις μετὰ τῶν νεκρῶν. Ταῦτα πάντα εὕρισκονταί ἐκτεθειμέναι εἰς τὸ ἐν τῷ Μετσοβείῳ Πολυτεχνείῳ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον.

Μετὰ τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν, ἐπορεύθημεν εἰς Ἀχαρνὰς, ὅπου ἐτύχομεν λαμπρᾶς καὶ ἐξαιρετικῆς ὅλως ὑποδοχῆς ὑπὸ . . . ροβερῶν ποιμενικῶν κυνῶν.

Ἡ εἰς τὰς σημερινὰς Ἀχαρνὰς πορεία μας σκοπὸν εἶχε νὰ ἴδωμεν τὴν κώμην ταύτην, ἥτις κατέχει τὸν χῶρον τῶν ἀρχαίων Ἀχαρνῶν καὶ νὰ γευματίσωμεν ἐν αὐτῇ, μεθ' ὃ θὰ ἐπορευόμεθα εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς-Ἀθηνῶν-Πελοποννήσου, κείμενον παρὰ τὰ Κάτω Λιόσια, ὅπως ἀναμείνωμεν τὴν ἀφίξιν τῆς ἀμαξοστοιχίας, δι' ἧς θὰ ἐπανηρχώμεθα εἰς Ἀθήνας.

Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ νεαροῦ Ἀχαρνέως διηυθύνθημεν πρὸς τὸ μυρτοστόλιστον «Καφοινῖον ὁ Πάρρις»!!, ἐν ᾧ μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου οἱ φιλόφρονες καὶ περιποιητικοὶ Ἀχαρνεῖς παρέθεσαν ἡμῖν τὸ ἐξ ὀπτοῦ ἀρνίου γεῦμα.

Μετὰ τοῦτο περιελθόντες τὴν κώμην, ἐπορεύθημεν, θαυμάζοντες τὴν περίξ μαγευτικὴν καὶ μυροδόλον φύσιν, εἰς τὰ Κάτω Λιόσια. Ἐνταῦθα ἐπωφελούμενοι τοῦ μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς ἀμαξοστοιχίας τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν-Πειραιῶς-Πελοποννήσου παρεμπίπτοντος χρόνου, διεσκεδάσαμεν ἐκτελοῦντες τὰς προσφιλεῖς τῶν πατέρων μας παιδιὰς σωμαστικὰς. Μεθ' ὃ ἀφικουμένης τῆς ἀμαξοστοιχίας, ἐπανήλθομεν εἰς Ἀθήνας λίαν ζῶηροι καὶ ἀνεξωογονημένοι ἐκ τῆς πενταήμερου περιου- ~~πεζοπορίας μας~~

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ Κ. Κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

ΑΘΗΝΩΝ		σώμ.	Κ. Ρήγος	φοιτητής	
			Δ. Βολωνίνης	"	1
			Φ. Φαρμακίδης	"	1
Εύφρ. Βικέλα		4	Γκ. Παπαζαφειρόπουλος		1
Ραλοῦ Μελά		2	Ν. Βρατσάνος	"	1
Πηνελόπη Τσάτσου		1	Ν. Δελακουβίας	"	1
Μαρία Λουίζου		1	Ν. Βακαλόπουλος	"	1
Χαρ. Σταματάκη		"	Π. Σαρρής	"	1
Έλένη Μαστοράκη		1	Φ. Α. Τσαπραλής	"	1
Κ. Σμόλνεντζ (άντισυνταγμ)..		3	Γ. Α. Τσέλιος	"	1
Δ. Γ. Παραμυθιώτης		2	Δ. Βράϊλας	"	1
Α. Βερναρδάκης		3	Γ. Ήλιάδης	"	1
Ν. Βαρζάκας		5	Ευ. Βουράκος	"	1
Σ. Χιωτέλης	φοιτητής	10	Εμ. Βογιατζόγλου	"	1
Σ, Γραμμένος	"	1	Σ. Πλατανίτης	"	1
Σ. Παντελάκης	"	1	Τ. Μιταντσής	"	1
Γ. Θ. Άλατσατεύς	"	1	Κ. Τρανός	"	1
Π. Κονίπης	"	1	Ι. Φλώρης	"	1
Ν. Βαγενάς	"	1	Δ. Ζήκος	"	1
Γ. Μέρκλης	"	1	Β. Μοσχόβης	"	1
Ί. Φ. Δελένδας	"	1	Ι. Μακρής	"	1
Γ. Δ. Παχτίκος	"	1	Α. Δημητρίου	"	1
Δ. Σταυρόπουλος	"	1	Ευσ. Τζοάνος	"	1
Α. Γκίκας	"	1	Εμ. Βαλσαμής	"	1
Α. Ίλιόπουλους	"	1	Γρ. Όλυμπίτης	"	1
Ι. Γκιών	"	1	Ι. Άποστόλου	"	1
Μ. Β.θυνός	"	1	Ν. Σάλτας	"	1
Δ. Καλυβίτης	"	1	Γ. Άντωνιάδης	"	1
Π. Βαλάκης	"	1	Ε. Βουμβλυνόπουλος	"	1
Δ. Μαρκόπουλος	"	1	Κ. Βλαχοθανάσης	"	1
Κ. Άποστολόπουλος	"	1	Ε. Άποστολάκης	"	1
Σ. Φούντης	"	1	Ι. Τσόγκας	"	1
Σ. Μενάρδος	"	1	Ν. Οίκονομόπουλος	"	1
Α. Βιτάλης	"	1	Ε. Ήρακλέους	"	1
Ι. Καλογεράς	"	1	Γ. Γκρέκας	"	1
Γ. Τσάκωνας	"	1	Γ. Α. Περάκης	"	1
Ν. Μεγαρεύς	"	1	Α. Μπουρνιάς	"	1

σώματ.		σώμ.	
N 'Αναγνωστόπουλος φοιτητής	1	Α. Μαντσούφας	1
I.Κ.Κοκκινάκης(μαθ.Γεωρ.Σχολ		Δ. Παπαμιγάλης	1
Π. Ε. Τουρεξής	» 1	Δ. Ρουσόπουλος	1
Σ. Πολυχρονάκος	» 1	Σ. Χαϊμαντάς	1
Α. Σκαρδιάκος	» 1	Κ. Ψυχοπαίδης	1
Ε. Μαυρολέων	» 1	Γ. Τσόκας	1
Δ. Κορδατζής	» 1	N. Κουβελάς	1
Α. Κασσανδρεύς	» 1	N. Δικαιάδης	1
Γ. Δέρβος	» 1	Βελ. 'Αντωνάκης	1
Κ. Μάζης	» 1	Αρ. Νάστου	1
I. Βούλγαρης	» 1	Π. Λάμπρος	1
Γ. Πλαστεύρας	» 1	Γ. Καφαντάρης	1
N. Λίγγρης	» 1	Ε. Πατούσας	1
Κ. Παναγόπουλος	» 1	Δ. Χρηστοδούλου	1
Α. Κόκκαλης	1	Μ. Σιάρτας	1
Σ. Κόκκαλης	1	Χ. Τσολίνας	1
Γ. Καχριμάνης	1	Α. Λεοναρδίδης	1
Χρ. Τσάμαλης	1	Φ. Οικονόμου	1
Α. Στογιάννος	1	Π. Κανελλάκης	1
Μ. Δαρμίνος	1	Α. Σαμοθράκης	1
N. Κασνέζης	1	Γ. Γεωργίου	2
Κ. Σχεπασθιανός	1	Μ. Σαρίγος	1
Χ. Φραντζής	1	Γ. 'Αγαλλιανός	1
Χ. Παναγιωτάκης	1	Γ. Χαλόφτης	1
Α. Δημάκης	1	Π. Σταμπόλας	1
Π. Σπυρίδωνος	1	Α. Μπράβος	1
Ε. Ματζουράνης	1	Κ. Καραγιάννης	1
Γ. Γκιωνάκης	1	Γ. Κουσσουρέλης	1
Β. Κέντερης	1	I. Παπαθανασίου	1
Γρ. Γράψας	1	Χ. Θεοδωρακάκης	1
Κ. Παλαιολόγος	1	I. Καρούρ	1
Α. Βασιλείου	1	Γ. Παπαγελάς	Μεσσήνιος 1
N. Καραχώστας	1	I. Κατσιβάνος	1
Δ. Τσαλαπάτης	1	Χρ. Νομικός	1
N. Τσαλαπάτης	1	Π. Ψύχας	1
Δ. Πανταζής	1	Κ. Μαρκόπουλος	1
I. Ντάσιος	1	Κ. Σαβδόπουλος	1
Μ. Σταυρόπουλος	1	Ε. Γαρδέλης λοχίας	1
Κ. 'Αγγελίδης	1	N. Σχιρής	1

δικηγ.	
--------	--

δικηγ.

σώμ.

ΚΡΗΤΗΣ

σώμ.

Α. Αναστασίου	1	Α. Ἀρετάκης βουλευτής	5
Γ. Μπρέλης	1	Α. Μιχελιδάκης »	1
Ν. Χατζηδημητρίου	1	Ε. Λογιάδης »	1
Ε. Πότσιοι	1	Κ. Φραγκούλης »	1
Ι. Πήλικας	1	Γ. Μ. Τουτουντζάκης	3
Β. Τσακιρέλης λογίας	1	Ἐμ. Ξανθουδίδης	2
Ν. Σφακιανάκης »	1	Α. Κοκκινάκης	2
Σ. Τσιρίκος	1	Θ. Φιντικάκης	5
Π. Πλαπούτας »	1	Δ. Παπαγρηγορίου	2
Μ. Γεωργαντόπουλος »	1	Κ. Ν. Νταφώτης μηχαν. Β. Ν.	5
Ν. Στουρνάρας »	1	Εμ. Γ. Καγιαμπάκης	5
Ηρ. Ντάνος »	1	Α. Ν. Νταφώτης	2
Κ. Ἀδριανός »	1	Ν. Μουρελάκης φοιτητής	1
Α. Παπαγεωργίου »	1	Ε. Μελάς »	1
Ν. Τσεμπίκης »	1	Ι. Γ. Βογιατζάκης »	1
Μ. Μπίτσας »	1	Γ. Πατερόπουλος »	1
Στ. Πατίνας	1	Ε. Μοδάτσος »	1
Α. Ἰωαννίδης	1	Γ. Παρλαμᾶς »	1
Α. Κορδούλης	1	Μ. Πρεβελάκης »	1
Δημ. Δομένικος	1	Γ. Ι. Κονταράκης »	1
Κ. Εὐδαίμων	1	Γ. Περβολαράκης »	1
Α. Στάης	1	Π. Παπαδάκης »	1
Ν. Μαρουδής	1	Α. Βουρδουμπάκης »	1
Γ. Δαγγαλόπουλος	1	Γρ. Κνιθάκης »	1
Α. Μυρπίτης	1	Α. Ν. Βαβουράκης »	1
Α. Κατσελίδης	1	Δ. Γενεράλης »	1
Δ. Τριαντόπουλος	1	Σ. Καταλαγαριανός »	1
Γ. Πάνος	1	Α. Κρασάκης	1
Ι. Γιαννόπουλος	1	Ι. Διαλυνάκης	1
Κ. Νεύρης	1	Κ. Λουκάκης	1
Γ. Λαζάρου	1	Μ. Ξανθουδίδης	1
Α. Τσίλιας	1	Γ. Ι. Κουταντάκης	1
Β. Καρράς	1	Ν. Α. Ξενάκης	1
Γ. Βενιζέλος	1	Δ. Κλωναράκης καθηγ.	1
Α. Γαβηλάς	1	Γ. Θ. Δουκουμετζίδης	1
Ο. Ῥομποτσάνος λοχ.	1	Σ. Ν. Παπαδάκης	1
Γ. Βατικιώτης	1	Γ. Ι. Νικολαΐδης	1
Α. Κούζης μαθ. Γεωρ. Σχολ.	1	Σ. Μ. Σφακιανάκης	1
Ἰ. Βολικὸς φοιτητής	1		

Ι. Φιωράκης	σώμ. 1	Γ. ανναλόπουλος	σώμ. 1
Γ. Ν. Παπαδάκης	1	Ν. Τσολάκος ανθυπίλαρχος	1
Γ. Πλεύρης	1		
Χρ. Μαραβελάκης	1	ΔΙΒΡΗΣ ('Ηλείας)	
Γ. Καπετανάκης	1		
Ν. Βλαστός	1	Δ. Πολιτάκης	2
Ε. Βρυσανάκης	1	Π. Παπασπυριόπουλος	1
Χ. Ξενιτάκης	1	Ν. Κουνενής	1
Εμ. Φιντιχάκης	1	Κ. Παπανδρικόπουλος	1
Γ. Μαραβελάκης	1	Χ. Κανελλόπουλος	1
Μ. Ντεντιδάκης	1	Κ. Ξουρής	1
Γ. Ντεντιδάκης	1	Ε. Μουρτζίνης	1
Ν. Νταρώτης	1	Β. Σπηλιόπουλος	1
Γ. Τσαμπουράκης	1	Κ. Στερόπουλος	1
Ζ. Παπουτζάκης	1	Ι. Βερθούσης	1
Ι. Λεωνιδάκης	1	Γ. Α. Ζαφειρόπουλος	1
Ε. Καπετανάκης	1		
Ι. Περάκης	1	ΠΥΡΓΟΥ	
Γερ. Κοκολάκης	1		
Χ. Κοντεκάκης	1	Α. Διαμαντόπουλος	1
Γ. Θιακάκης	1	Ν. Θεμιστοχλέους	1
Κ. Γ. Περάκης	1	Α. Συλαϊδής	1
Μ. 'Αθανασάκης	1	Γ. 'Αρβανίτης	1
Β. 'Επισκοπάκης	1	Α. Παπάζογλους	1
Ε. Κωνσταντινίδης	1	Κ. 'Αναστασόπουλος	1
Ι. Σαριδάκης	1	Σ. Σαββόπουλος	1
Α. Καστρινογιαννάκης	1	Ε. Ψημένος	1
Μ. Κωνσταντινίδης	1	Γ. Σπετσέρης	1
Κ. Κοκολάκης	1	Β. 'Αβραμόπουλος	1
Α. Βασιλακάκης	1	Γ. Παπανικολάου	1
Γ. Μπενής (δήμαρ. Σελίνου)	1	Σ. Κοντογιαννόπουλος	1
ΛΑΡΙΣΣΗΣ			
Ι. Νταρώτης λογίας	3	ΣΥΡΟΥ	
Μ. Μυλωνής	1	Δ. Γαμαλέζος	1
Ξ. Μαλιανού	1	Σ. Κοργιάννος λογίας	1
Σ. Μαργαρίτης	1	Ε. Τάτσης	1
Κ. Χατζηδάκης	1	Δ. Βάρας	1
Αγ. Γεωργόπουλος	1	Δ. Δασκαλόπουλος	1
Α. Κότταρης	1	Α. Σαράτσογλους	1